

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 31 maja 2022 r.

Poz. 2934

UCHWAŁA NR IV/349/22 RADY MIEJSKIEJ W LUBAWCE

z dnia 31 marca 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.) art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, **Rada Miejska w Lubawce uchwala co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022 – 2025”, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Lubawka.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Lubawce:
Michał Ołdak

Załącznik do uchwały nr IV/349/22
Rady Miejskiej w Lubawce
z dnia 31 marca 2022 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Gmina
LUBAWKA

Lubawka, 2021 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Spis treści

SPIS TREŚCI	2
1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Lubawka)	18
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	22
5.2.1. Charakterystyka gminy Lubawka	22
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy	28
5.2.3. Krajobraz kulturowy	33
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Dolnośląskiego	49
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Lubawka wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	54
5.2.5. Zabytki ruchome	81
5.2.6. Zabytki archeologiczne	81
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	83
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	84
7. Założenia programowe	87
7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025	87
7. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	96
8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	96
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	97
10.1. Dotacje	97
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	99
Literatura	100
Spis tabel	100
Spis rysunków	100

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2021 poz. 710 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2021 poz. 710 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli. Wprowadza pojęcia ochrony zabytków i opieki nad nimi (art. 3).

W myśl ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16 ust.1). Rada Gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia (art. 16 ust.1a). Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1 (art. 16 ust.2). Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy (art. 16 ust.3). W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego Rada Gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem (art. 16 ust.4). Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony (art. 16 ust.5). Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (art. 16 ust.6).

Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące (art. 17 ust.1):

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2020 poz. 1219) (art. 17 ust.2).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18 ust.1). W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, w szczególności (art. 18 ust.2):

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19 ust.1a):

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności (art. 19 ust.1b):

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1 (art. 19 ust. 2). W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków (art. 22 ust.1). Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (art. 22 ust. 2). Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku (art. 22 ust. 3). Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22 ust.4). W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust.5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych (art. 22 ust.6).

Organami ochrony zabytków są (art. 89):

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1372)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2020 r. poz. 741 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 z późn. zm.)**

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r. poz. 1098)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.)

Ustawa stanowi, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku, poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 roku, poz. 1901),
- Rozporządzenie ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 r. poz. 1886),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2019 r. poz. 1721 ze zm.),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 r. poz. 81).

Procedury uzyskiwania pozwoleń na prace przy zabytkach:

Prowadzenie prac remontowych lub budowlanych przy obiekcie zabytkowym wymaga szeregu uzgodnień dokonanych między użytkownikiem zabytku a odpowiednim Urzędem Ochrony Zabytków oraz uzyskania wymaganych prawem pozwoleń i opinii – poprzez wypełnienie i wysłanie właściwego wniosku.

Podjęcie działań przy zabytku zwykle jest poprzedzone rozpoznaniem jego dziejów, funkcji, technologii powstania, stanu zachowania, co następuje poprzez wykonywanie odpowiednich badań obiektu. Tzw. organy ochrony zabytków (Generalny Konserwator Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków) mogą prowadzić badania konserwatorskie, tzn. rozpoznanie jego historii, struktury. Właściciel zabytku jest zobowiązany udostępnić go w tym celu, a WKZ wydaje stosowne pozwolenie na prowadzenie badań.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków, praktycznie wszystkie prace budowlane przy nim, w tym remontowe, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę. Aby uzyskać pozwolenie na budowę należy przedłożyć w odpowiednim urzędzie (organie administracji architektoniczno-budowlanej) m.in. oświadczenie o posiadanym prawie do dysponowania nieruchomością i projekt budowlany, którego forma i zakres określona jest w ustawie. Zatem planując prace przy zabytku zawsze konieczne jest wykonanie projektu budowlanego. Projekt należy wykonać w min. 5 egzemplarzach, z których jeden przekazany będzie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków dla uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, cztery do urzędu – najczęściej Starostwa Powiatowego – dla uzyskania pozwolenia na budowę. Dopiero po uprawomocnieniu się decyzji, można przystąpić do dalszych etapów prowadzenia inwestycji.

Jeśli obiekt wpisany jest do rejestru zabytków lub jest chroniony zapisami zawartymi w planie zagospodarowania przestrzennego, praktycznie wszystkie prace przy nim, w tym remontowe czy modernizacyjne, wymagają uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę od organu administracji architektoniczno-budowlanej. Dodatkowo wymagają wcześniejszego wystąpienia do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o pozwolenie na prowadzenie określonych prac konserwatorskich czy robót budowlanych, w określonym czasie. Wniosek taki składa się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków – lub biurze danego miejskiego konserwatora zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, na terenie niewpisanym do rejestru zabytków, pozwolenie na budowę jest wydawane w uzgodnieniu z WKZ. Jest to procedura wewnętrzna między urzędami. Niezajęcie stanowiska w terminie 30 dni jest jednoznaczne z akceptacją przedłożonych rozwiązań.

Rozbiórka rejestrowego zabytku nieruchomego jest możliwa jedynie po uzyskaniu prawomocnej decyzji o wykreśleniu zabytku z rejestru zabytków, którą może wydać Generalny Konserwator. Przesłanką może być zniszczenie obiektu w stopniu powodującym całkowitą utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Także w przypadku uzyskania nowych ustaleń naukowych, które nie potwierdzą wcześniejszych danych o wartości obiektu, takie skreślenie może mieć miejsce. Na rozbiórkę obiektu wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się pod ochroną konserwatorską, należy uzyskać w odpowiednim Starostwie Powiatowym decyzję o pozwoleniu na rozbiórkę, po uzyskaniu dodatkowych opinii i pozwoleń – głównie WKZ lub GKZ.

Zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2020 r, poz. 1333 z późn. zm.) w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

Zapisy art. 13 i 109 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 1990

z późn. zm.) precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). W przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

Zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2021 r. poz. 1098), Wojewódzki Konserwator Zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022 – 2025 jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)**

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”)

Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych. Cel ma być osiągniany poprzez:

- 1) poprawę stanu zachowania zabytków;
- 2) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego);
- 3) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele inne niż kulturalne;
- 4) zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- 5) poprawę warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 6) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Realizacja programu odbywa się w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

- 1) Priorytet 1 „Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych” – poprawa stanu zachowania zabytków, działania rewaloryzacyjne, konserwacyjne, modernizacyjne, adaptacja i ochrona obiektów zabytkowych, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków, prace dokumentacyjne, działania mające na celu zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- 2) Priorytet 2 „Rozwój i koncentracja kolekcji muzealnych” – dotyczy zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021 -2024 (Uchwała nr XXXIV/686/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 czerwca 2021 r.)

W Programie za cel strategiczny uznano zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska. Zgodnie z tym założeniem, dziedzictwo kulturowe jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości mieszkańców regionu. Stanowi zarówno przedmiot ochrony, jak i znaczący potencjał, który może i powinien być wykorzystywany w rozwoju społecznym i gospodarczym województwa.

Cele operacyjne, podporządkowane celowi strategicznemu, dotyczą dwóch obszarów działań:

Cel operacyjny 1: Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego obejmuje działania mające na celu poprawę stanu zachowania obiektów zabytkowych, w szczególności poprzez wspieranie zintegrowanych aktywności wielu podmiotów zaangażowanych w zarządzanie i opiekę nad nimi.

PRIORYTET 1: Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim.

- ✓ Działanie 1: Wsparcie dla opracowania dokumentacji konserwatorskiej, technicznej, architektonicznej dla obiektów zabytkowych wymagających podjęcia działań ratowniczych.
- ✓ Działanie 2: Wsparcie dla obiektów i zespołów zabytkowych ubiegających się o wpisanie na listę pomników historii, listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz na tworzenie parków kulturowych.
- ✓ Działanie 3: Wytypowanie obiektów do nadania Znak Dziedzictwa Europejskiego.
- ✓ Działanie 4: Prowadzenie i aktualizowanie zbiorów danych przestrzennych i zasobów cyfrowych dotyczących obiektów zabytkowych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

PRIORYTET 2: Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków.

- ✓ Działanie 1: Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących mienie województwa i określenie możliwości ich wykorzystania dla realizacji zadań własnych samorządu województwa.
- ✓ Działanie 2: Dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich oraz konserwacji zabytków znajdujących się na terenie województwa.
- ✓ Działanie 3: Wspieranie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków.
- ✓ Działanie 4: Wspieranie działań związanych z dostosowaniem obiektów dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Działanie 5: Wspieranie poprawy efektywności energetycznej obiektów zabytkowych wraz z wymianą źródeł ciepła na zero- lub niskoemisyjne.

PRIORYTET 3: Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

- ✓ Działanie 1: Stymulowanie opracowywania Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami oraz Gminnych Ewidencji Zabytków w województwie dolnośląskim.
- ✓ Działanie 2: Wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.
- ✓ Działanie 3: Wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i wartości przyrodniczych.

Cel operacyjny 2: Wzmacnianie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego obejmuje działania wzmacniające poczucie tożsamości mieszkańców regionu Dolnego Śląska i ich zaangażowania w opiekę nad zabytkami, a także promocję dziedzictwa kulturowego jako integralnej części marki regionu.

PRIORYTET 1: Kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne.

- ✓ Działanie 1: Wspieranie programów i projektów edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego.
- ✓ Działanie 2: Wspieranie programów i projektów promujących dziedzictwo kulturowe w powiązaniu z edukacją historyczną.

PRIORYTET 2: Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ Działanie 1: Wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla obecnych i potencjalnych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.
- ✓ Działanie 2: Wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla inicjatyw społecznych związanych z opieką nad zabytkami.

PRIORYTET 3: Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

- ✓ Działanie 1: Promowanie i aktywny marketing dziedzictwa kulturowego województwa jako czynnika rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska.
- ✓ Działanie 2: Wspieranie działań mających na celu wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju sektora uzdrowiskowego i turystyki.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego (Uchwała 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r.)**

W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że: liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych i że istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się m.in. poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez.

Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego 2030 (Uchwała nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.)

W planie przenikają się trzy zasadnicze płaszczyzny. Wizja zagospodarowania przestrzennego województwa, która opisuje docelowy stan zagospodarowania przestrzennego w perspektywie 2030 roku, wyznaczając cztery cele, do których dążyć będzie Samorząd Województwa Dolnośląskiego.

Kolejną płaszczyznę tworzą uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa, które stanowią ocenę (dokonaną w oparciu o obecną sytuację i dotychczasowe trendy, a także prognozowane zmiany) istniejących i przyszłych warunków wpływających na możliwość realizacji zaplanowanej wizji, nie stanowią części planu, ale zostały zawarte w odrębnym opracowaniu. Natomiast kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa, które podporządkowane zostały realizacji czterech celów, ustalone zostały dla całego województwa w części D tekstu planu.

Gminy Lubawka dotyczą postulatów kierowane do wszystkich gmin oraz zlokalizowanych w granicach Sudeckiego Obszaru Funkcjonalnego, ustalonego w planie:

- 1) Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.
- 2) Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie wojewódzkiej ewidencji zabytków).
- 3) Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 4) Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
- 5) Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:
 - a) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
 - b) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.

Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego 2030 (Uchwała nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r.)

Strategia wytycza wizję przyszłościowego rozwoju regionu jako:

DOLNY ŚLĄSK 2030:

- ✓ regionem równomiernego rozwoju – regionem bez istotnych społecznych i gospodarczych dysproporcji, regionem wewnątrznie spójnym, regionem wyrównanych rozwojowych szans,
- ✓ regionem przyjaznym dla mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów, turystów i kuracjuszy, atrakcyjnym miejscem do życia, pracy, nauki i rekreacji,
- ✓ regionem nowoczesnym z kreatywną i innowacyjną regionalną społecznością oraz rozwiniętą sferą naukową i badawczo-rozwojową,
- ✓ regionem konkurencyjnym w scenerii krajowej i europejskiej z Wrocławiem, jako silną metropolią oraz ośrodkami regionalnymi o znaczących przewagach konkurencyjnych.

Harmonijny rozwój regionu i wysoka jakość życia dolnośląskiej społeczności stanowi nadrzędny cel, któremu podporządkowane są cele strategiczne:

- 1) Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu;
- 2) poprawa jakości i dostępności usług publicznych;
- 3) wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego;
- 4) odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego
- 5) wzmocnienie przestrzennej spójności regionu.

W ramach celu strategicznego nr 4 wyznaczono przedsięwzięcia strategiczne:

- 4.5.1 Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- 4.5.2 Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.
- 4.5.3 Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym, które są spójne z przedmiotowym opracowaniem.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego****5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Lubawka)**

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej Gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Lubawka na lata 2017-2022

W Programie wyznaczono:

CEL 3. MODERNIZACJA I ROZWÓJ INFRASTRUKTURY W CELU POPRAWY JEJ FUNKCJONALNOŚCI ORAZ ZWIĘKSZENIA UŻYTECZNOŚCI DLA SPOŁECZNOŚCI OBSZARU REWITALIZOWANEGO

W ramach celu wyznaczono kierunek działania: Poprawa stanu przestrzeni obszaru rewitalizowanego oraz zadania:

- a) Renowacja, budowa, przebudowa, rozbudowa i remont budynków mieszkalnych oraz budynków instytucji publicznych.
- b) Renowacja obiektów zabytkowych.
- c) Rozwój bazy noclegowej i sportowo-rekreacyjnej dla celów turystycznych.
- d) Wsparcie dla tworzenia centrów integracji społecznej.
- e) Przystosowanie infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz starszych.
- f) Rozwój infrastruktury w zakresie edukacji i opieki nad dziećmi oraz opieki nad seniorami.
- g) Rozbudowa i modernizacja infrastruktury czasu wolnego, w tym infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej dla dzieci, osób dorosłych i seniorów.
- h) Rozwój i poprawa stanu obiektów małej architektury oraz zagospodarowanych terenów zielonych.

Wykazują one spójność z przedmiotowym opracowaniem.

Strategia Rozwoju Gminy Lubawka na lata 2017-2023

Określona wizja w Strategii brzmi następująco:

Wizją Gminy Lubawka jest kształtowanie i utrwalanie postaw przedsiębiorczych zarówno na wsi, jak i w mieście – aktywności, zaangażowania, kierowania swoim życiem – od najmłodszych lat do wieku senioralnego, tworzenia przyjaznych warunków do powstawania własnych przedsiębiorstw, w tym w obszarze rolniczym, a także budowanie wspólnoty, opartej o wzajemny szacunek, zaufanie i tolerancję, opierając się przy tym o

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

największy atut, wskazywany przez wszystkich mieszkańców, którym jest położenie Gminy–wśród gór, pięknej przyrody

i bezpośrednio graniczącej z Republiką Czeską.

Misja gminy Lubawka brzmi następująco:

Misją Gminy Lubawka są zadowoleni z życia i potrafiący współpracować mieszkańcy, którzy potrafią stworzyć wspólnotę, charakteryzującą się otwartością na poszukiwanie nowych rozwiązań, potrafiącą rozwiązywać problemy i tworzyć innowacje.

W ramach Celu priorytetowego 2: Systematyczny rozwój infrastruktury, kwalifikacje i umiejętności w obszarze turystyki, sportu i rekreacji, a także spójna promocja walorów i atrakcji Gminy

Cele szczegółowe w ramach celu priorytetowego:

1. Opracowanie i wdrażanie Strategii Turystyki i Sportu w Gminie Lubawka.
2. Przygotowanie projektów i pozyskanie środków zewnętrznych na inwestycje w zakresie turystyki, sportu i rekreacji.
3. Opracowanie i wdrożenie spójnej polityki promocyjnej – w tym turystyki.
4. Systematyczne pielęgnowanie atrakcji turystycznych, sportowych. i rekreacyjnych
5. Rozwój współpracy transgranicznej.

Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lubawka

W Studium określono kierunki rozwoju przestrzennego gminy z uwzględnieniem walorów kulturowych i obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy.

ZASADY OCHRONY WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH, PRZYRODNICZYCH I ARCHITEKTONICZNYCH:

1. Na terenach zurbanizowanych zaleca się tworzenie terenów zieleni publicznej z placami zabaw, małą architekturą i zielenią wysoką.
2. Kształtowanie układu funkcjonalno –przestrzennego gminy musi uwzględniać zachowanie lokalnego systemu powiązań przyrodniczych i jego zewnętrznych połączeń.
3. Na terenach wartościowych przyrodniczo zaleca się wyznaczanie terenów użytków ekologicznych lub nawet rezerwatów przyrody w celu zapewnienia trwałej ochrony najcenniejszym fragmentom ekosystemów leśnych i nieleśnych z populacjami rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt.
4. W gospodarowania terenów nadrzecznych zaleca się czynne zabezpieczenie łąk i pastwisk poprzez zachowanie obecnych form użytkowania oraz prowadzenia regularnego koszenia lub wypasu.
5. Zaleca się zachowanie na terenie gminy ostoi występowania chronionych gatunków roślin i zwierząt poprzez utrzymywanie korytarzy ekologicznych, podejmowanie czynnej ochrony przyrody w zakresie organizacji miejsc rozrodu, schronienia oraz żerowisk licznych populacji zwierząt, ograniczanie wstępu w pobliżu zagrożonych

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

stanowisk unikalnych gatunków flory. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosować rozwiązania i ustalenia zapewniające realizację niniejszego zalecenia.

6. W celu zachowania cennych walorów przyrodniczych i krajobrazowych obszarów dolinnych, pagórkowatych i górskich zaleca się zachowanie skupionego sposobu rozwoju zabudowy wiejskiej bez możliwości wkraczania jej w tereny rolnicze lub przyrodnicze oraz zachowanie terenów lasów. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosować rozwiązania i ustalenia zapewniające realizację niniejszego zalecenia.

7. W przypadku rozwoju funkcji wydobywania surowców mineralnych zaleca się egzekwowanie późniejszych rekultywacji wyrobisk.

8. Ewentualne nowe tereny inwestycyjne powinny być lokalizowane poza terenami o wysokich walorach przyrodniczych oraz w strefach ochronnych, ale także w niezbyt bliskiej odległości terenów mieszkaniowych. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stosować rozwiązania i ustalenia zapewniające realizację niniejszego zalecenia.

9. Rozwój zabudowy mieszkaniowej powinien być ograniczony do sąsiedztwa terenów już zainwestowanych jako uzupełnienie ich struktury przestrzennej i powinien być skorelowany z rozwojem infrastruktury technicznej, w tym głównie sieci kanalizacyjnej, zaleca się bezwzględne ograniczenie osadnictwa na terenach zagrożonych powodzią, planowana zabudowa powinna być dostosowana do charakterystyki architektonicznej istniejącej zabudowy w celu ochrony walorów krajobrazu kulturowego, na terenach wiejskich zaleca się tworzenie terenów zieleni publicznej.

ZASADY OCHRONY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO:

W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, tj. cech elementów zagospodarowania przestrzennego odnoszących się do przestrzeni historycznie ukształtowanej w wyniku działalności człowieka, zawierającej wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze, wskazuje się zasady, jakie należy stosować w procesie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także, jakimi należy się kierować w działaniach związanych z kreowaniem rozwoju gminy:

- należy zachować spójność systemu obszarów cennych przyrodniczo na terenie gminy wraz z utrzymaniem ciągłości łączących je korytarzy ekologicznych,
- należy chronić naturalny charakter obszarów leśnych, terenów zalewowych rzek, zbiorników wodnych, obszarów podmokłych, terenów źródłiskowych i stref ochrony ujęć wody oraz obszarów graniczących z wyżej wym. terenami, ochronie podlegają też naturalne i przekształcone przez człowieka formacje geologiczne,
- przy przeznaczeniu terenów pod zabudowę należy rozwijać istniejące układy ruralistyczne,
- należy chronić ekspozycję wartościowych obiektów i zespołów architektury poprzez ograniczanie wprowadzania elementów mogących stanowić ich przesłonę, przede wszystkim w widoku z głównych tras komunikacyjnych, parametry i wskaźniki zabudowy dobierać w sposób umożliwiający zachowanie istniejących punktów, otwarć i dróg widokowych, przy jednoczesnym uszanowaniu regionalnych tradycji budowlanych
- należy stosować kolorystykę elewacji i poszycia dachu harmonijnie wtapiającą się w krajobraz z wykluczeniem barw podstawowych,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- w przypadku inwestycji tworzących nowe, duże zespoły zabudowy mieszkalną należy utrzymać pierwotny układ przestrzenny (ochrona układu zabudowy),
- w przypadku lokalizacji wielkopowierzchniowych obiektów przemysłowych i usługowych oraz inwestycji wykorzystujących dużą przestrzeń, takich jak farmy wiatrowe, fotowoltaiczne itp., należy zadbać o ich lokalizację poza układami objętymi ochroną oraz zapewnić właściwe wglądy widokowe na obszary historycznych układów ruralistycznych uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Lubawka.

Dodatkowe postulaty z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego:¹

- należy wykonać inwentaryzację zasobów gruntowych, na których po 1945 roku znajdowały się domy mieszkalne i w tych miejscach w pierwszej kolejności proponować potencjalnym inwestorom indywidualnym pod budownictwo mieszkaniowe.

Ochronie, ze względu na wartości krajobrazu kulturowego podlega szczególnie układ urbanistyczny centralnej części miasta Lubawka, a także sołectwa Chelmska Śląskiego.

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ - Na terenie gminy Lubawka obejmuje ona następujące obiekty:

- „droga krzyżowa” biegnąca w sąsiedztwie 6 kaplic wykazanych w spisie konserwatorskim na zachodnim zboczu Świętej Góry w Lubawce,
- droga do kościoła św. Anny z pięcioma kapliczkami dekorowanych kamiennymi barokowymi figurami z przedstawieniami Pięciu Radości Anny,
- wzgórze po wschodniej stronie zalewu Bukówka.

Kształtowanie zabudowy i jej otoczenia dla poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej, podlega następującym ustaleniom:

- należy zapewnić ochronę ciągów i osi widokowych poprzez odpowiednie kształtowanie zabudowy;
- kadrowanie widoków poprzez zabudowę, ukształtowanie linii i płaszczyzny zieleni oraz alei;
- należy dostosować skalę zabudowy do otoczenia, uwzględniając ukształtowanie wnętrza urbanistycznych i otwarc kierunkowych;
- należy dostosować nowoprojektowaną zabudowę do historycznych układów w zakresie sytuacji, bryły, skali, podziałów architektonicznych, materiałów budowlanych, a także nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej architektury;
- należy harmonijnie połączyć elementy zabudowy współczesnej z historyczną;
- dla zabudowy zagrodowej preferuje się zwarty układ, lokalizację wzdłuż dróg niższych klas z możliwością powiązań z polami;
- należy wprowadzić w nowopowstających zespołach urbanistycznych przestrzenie ogólnodostępne, zieleni urządzoną wysoką i niską oraz ścieżki dla pieszych.

¹ Postulaty zgłoszone przez Stowarzyszenie Doliny Zadny.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

W przypadku zabytkowych układów zieleni, w tym parków, szpalerów, zespołów cmentarnych, zabytkowych ogrodów przydomowych, alei i pojedynczych okazów, zaleca się:

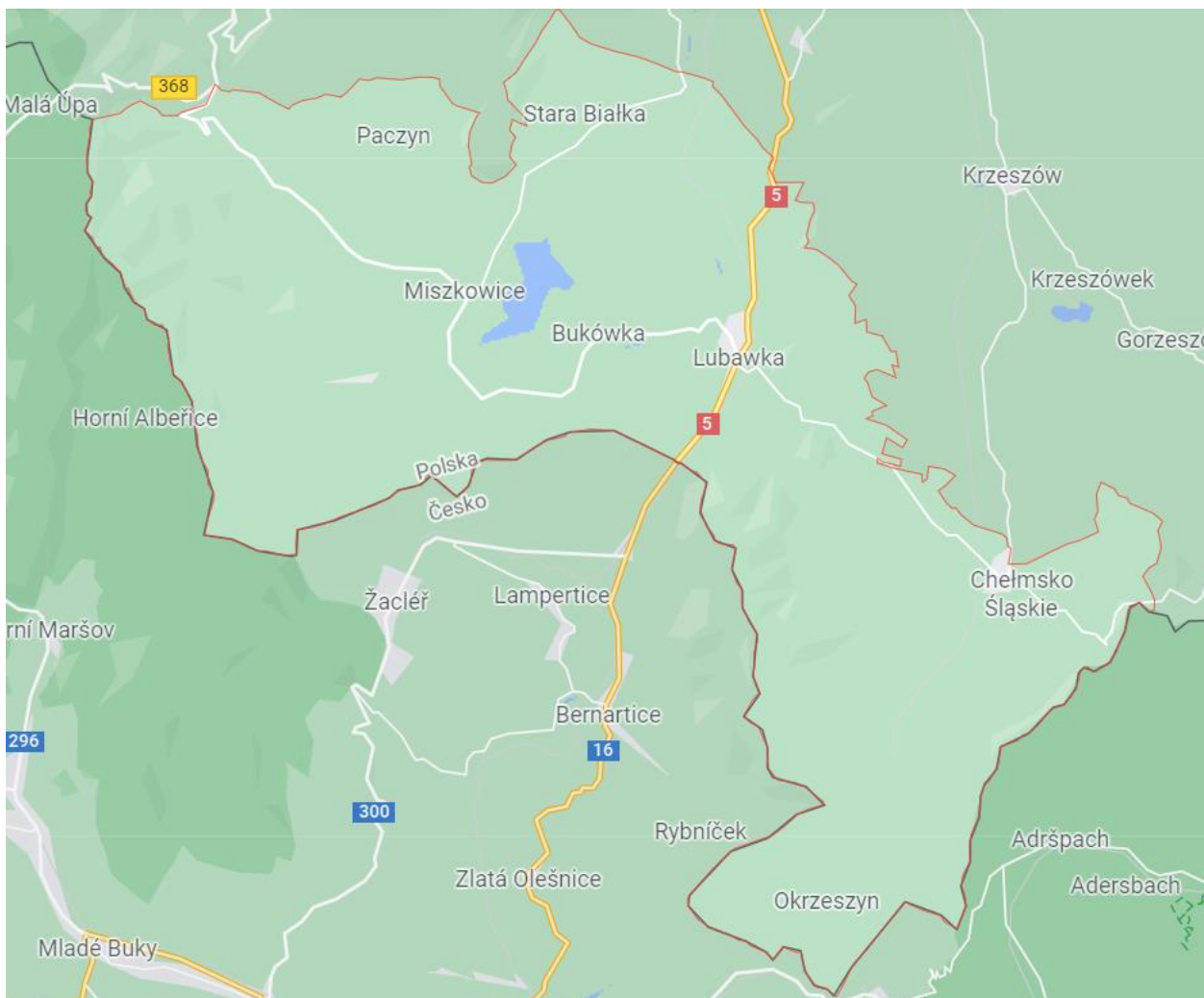
- właściwą pielęgnację zieleni,
- usuwanie chorych okazów i uzupełnienie układu nasadzeniami właściwych gatunków drzew.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Lubawka

Gmina miejsko-wiejska Lubawka położona jest w zachodniej Polsce, w południowej części województwa dolnośląskiego, w powiecie kamiennogórskim. Gmina graniczy bezpośrednio z Republiką Czeską oraz po polskiej stronie od północnego-zachodu z gminą Kowary, od północy z gminą Kamienna Góra i od wschodu z gminą Mieroszów. Lubawka położona jest przy głównym korytarzu transportowym pogranicza, tj. drodze krajowej nr 5.

Granice administracyjne gminy przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Granice administracyjne gminy Lubawka [2].

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Przygraniczna gmina Lubawka mieści na swoim terytorium jedno miasto – Lubawkę – oraz 14 wsi, wśród których zdecydowanie wyróżnia się Chełmsko Śląskie, a to za sprawą swej miejskiej historii. Prawa miejskie Chełmsko otrzymało najpewniej w XIII w., a utraciło je ostatecznie dopiero w 1945 r. Mimo tej zmiany statusu prawnego nadal zachowuje pewne cechy miejskie [3].

Gmina, w swoich granicach administracyjnych, obejmuje obszar 13 805 ha, tj. 34,9% powierzchni powiatu kamiennogórskiego i 0,7% województwa dolnośląskiego.

Rysunek 2. Położenie gminy Lubawka na tle powiatu kamiennogórskiego.

Komunikacja

Lubawka położona jest korzystnie w stosunku do istniejącej i projektowanej sieci drogowej. Zewnętrzne połączenia komunikacyjne gminy zapewniają: droga krajowa nr 5 relacji: Bolków – Kamienna Góra – Lubawka – granica Państwa oraz droga wojewódzka nr 369 relacji: Rozdroże Kowarskie (DW368) Jarkowice-Miszkowice – Lubawka. Projektowana na obszarze gminy droga ekspresowa S3 stanowi element Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC1) i jako fragment europejskiej trasy E65, wiodącej z północy na południe Europy, docelowo połączy miasto Malmö w Szwecji z południem Europy, z miejscowością Chania w Grecji. Przez obszar gminy przebiega również linia kolejowa nr 299 relacji: Kamienna Góra – Lubawka – granica państwa, łącząca się z linią kolejową Republiki Czeskiej nr 483 relacji Kralovec – granica państwa (Lubawka). Położenie gminy zapewnia gminie obsługę lotnisk cywilnych zlokalizowanych na terenie województwa dolnośląskiego oraz Republiki Czeskiej. W promieniu zasięgu do 110 km i maksymalnym czasie dojazdu do 2 h znajdują się dwa Porty Lotnicze o znaczeniu krajowym i międzynarodowym: Wrocław-Strachowice (108 km) oraz Airport-Pardubice (90 km).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Turystyka**

Obszar gminy Lubawka to niezwykle cenny teren pod kątem możliwości turystyki oferujący szeroki wachlarz możliwości spędzania wolnego czasu.

Szlaki piesze

Przez gminę Lubawka przechodzi blisko 200 km oznakowanych szlaków turystycznych. Większość z nich biegnie pośród lasów i niewielkich wzniesień [4].

Lubawkę i jej okolice przecina m.in.:

- znakowany na czerwono Główny Szlak Sudecki im. Mieczysława Orłowicza
- szlak pątniczy Sudecka Droga św. Jakuba, który jest częścią europejskiej sieci Camino de Santiago
- Europejski Długodystansowy Szlak Pieszy - oznaczonym symbolem E3, który łączy Atlantyk z Morzem Czarnym
- Szlak Natura 2000 Góry Kamienne: zachowaj bioróżnorodność, trasa ma 14 km długości i jest oznakowana symbolem bociana. Ustawione na szlaku tablice edukacyjne przybliżają różnorodność przyrodniczą terenu,
- szlak "Historia, legendy i podania pogranicza" oznakowana kolorem niebieskim, znajduje się po obu stronach granicy i biegnie od przejścia granicznego w Niedamirowie do przejścia w Okrzeszynie. Szlak wytyczają miejsca owiane legendami, a także te, z którymi wiążą się ważne i ciekawe wydarzenia [4].

Przez Lubawkę przebiega malownicza trasa nordic walking. Zaczyna się ona w centrum miasta, dochodzi do podnóża Świętej Góry i przez Podlesie, Rozdroże Trzech Buków dociera do Rezerwatu Kruczy Kamień. Następnie polami wraca do centrum miasta. Na terenie Lubawki istnieją także cztery ścieżki dydaktyczne:

- Szlak I - Chełmska Pętla, długość 10 km,
- Szlak II - Pętla Okrzeszyńska, długość 9 km,
- Szlak III - Krucza Dolina, długość 11 km,
- Szlak IV - Wokół Białych Skał - okolice Jarkowic, długość 8 km [4].

Szlaki rowerowe

Przebiegające przez teren gminy trasy przeznaczone są dla turystyki rodzinnej, w większości nie są wymagające i prowadzą przez wygodne drogi asfaltowe czy szutrowe, a należą do nich:

- Szlak Cystersów - oznakowanie żółte - długość trasy 54,6 km- szlak przebiega w pobliżu obiektów związanych z działalnością zakonu. W gminie Lubawka prowadzi przez Chełmsko Śląskie i Lubawkę,
- Obwodnica Dolomitowa - oznakowanie zielone - 43,9 km- szlak posiada niezwykle walory krajobrazowe. W gminie Lubawka przebiega przez wsie położone nad Jeziorem Bukówka: Miskowice, Paprotki, a także dalej biegnie przez Paczyn, Starą Białkę i Błażkową,
- Obwodnica Zawory - oznakowanie zielone - 15,4 km- szlak zlokalizowany jest w obrębie Chełmska Śląskiego i Uniemyśla.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- ER-2 Magistrala "Liczyrzepa" - oznakowanie ER-2 - magistrala jest częścią euroregionalnej trasy, która rozpoczyna się w Saksonii i biegnie przez terytorium Niemiec, Czech i Polski. W gminie Lubawka szlak przebiega przez Opawę, Szczepanów, Bukówkę, Lubawkę i Chełmsko Śląskie.
- ER-6 Magistrala "Dolina Bobru" - oznakowanie ER-6 - jest to szlak międzynarodowy, biegnący wzdłuż brzegów rzeki Bóbr. Trasa włącza się w obręb gminy Lubawka już na przejściu granicznym i biegnie przez Błażkową, powiat kamiennogórski, aż do Bolesławca.
- Trasa Transgraniczna Wschodnia - oznakowanie czerwone - szlak rozpoczyna się na przejściu granicznym Okrzeszyn - Petrikovice i biegnie w gminie przez Uniemyśl, Chełmsko Śląskie oraz Lubawkę, aż do Krzeszowa i dalej do przejścia granicznego Łączna – Zdonov [5].
- Trasa Transgraniczna Zachodnia - oznakowanie czerwone - szlak wymagający, który biegnie od przejścia Okraj do przejścia Niedamirów - Bobr.
- Szlak MTB Graniczna - oznakowanie niebieskie trasa dla rowerzystów typowo górskich; ostre podjazdy, stromizny i trudne górskie nawierzchnie- szlak długi - 34,4 km i miejscami bardzo trudny. Rozpoczyna się na stadionie w Lubawce i biegnie przez Rezerwat "Kruczy Kamień" do Okrzeszyna i Uniemyśla, by powrócić przez Rozdroże Trzech Buków na stadion [5].

Szlaki konne

Przez gminę Lubawka przebiega Główny Sudecki Szlak Konny, który jest jednym z najatrakcyjniejszych ze wszystkich szlaków w polskich górach. Tutejszymi duktami leśnymi wiodą również dwa lokalne szlaki konne. Wszystkie są bardzo dobrze oznakowane, a na trasach znajdują się miejsca postojowe przystosowane dla turystyki konnej. Strudzeni drogą jeźdźcy i ich konie znajdą w gminie Lubawka miejsce do wypoczynku oraz noclegu. Trasy szlaków konnych przebiegających przez teren gminy:

- Szlak pomarańczowy - Główny Szlak Sudecki: Łączna - Chełmsko Śląskie - Błażejów - Lubawka - Bukówka - Paprotki – Paczyn,
- Szlak niebieski - Czadrów-obrzeża Kamiennej Góry - Dębrznik - Raszów - Rędziny - Czarnów - Leszczyniec - Szarocin - Paczyn - Jarkowice - Niedamirów - Szczepanów - Krucza Dolina,
- Szlak zielony - Czadrów-Wzgórza Długosza - Krzeszów - Podlesie - Okrzeszyn - Uniemyśl - Chełmsko Śląskie – Głazy Krasnoludków - Krzeszówek - Krzeszów - Czarny Las – Czadrów [6].

Wyciąg orczykowy i trasy narciarskie zjazdowe

Wyciąg orczykowy w Lubawce znajduje się na północnym zboczu Świętej Góry (701 m n.p.m.) 2 km na wschód od centrum miasta, przy drodze z Lubawki do Krzeszowa. Stacja narciarska oferuje dwa wyciągi. Pierwszy, orczyk, znajduje się na różnicy wysokości 180 metrów, mierzy on 650 metrów. Przy górnej stacji wyboru trzy trasy: czerwoną - trudną liczącą 650m, niebieską - średnio trudną o długości 1560m i zieloną - łatwą, mająca 810m. Natomiast drugi wyciąg to talerzyk i liczy on 90 metrów. Trasa przy nim jest łatwa - idealna dla osób, które dopiero rozpoczynają swoją przygodę z nartami.

Trasy narciarstwa biegowego

Na terenie gminy Lubawka zlokalizowane trasy narciarskie o różnym stopniu trudności:

- Szlak "Opawa" oznakowany kolorem czerwonym, o całkowitej długości 13 km. Rozpoczyna swój bieg na stadionie w Opawie, wsi położonej u podnóża Grzbietu Lasockiego. Szlak prowadzi do dwóch

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

turystycznych przejść granicznych: Niedamirów - Žacléř/Bohr oraz Niedamirów - Horni Albeřice, umożliwiając transgraniczne wędrówki na nartach biegowych. Na odcinku Opawa - przejście graniczne Niedamirów - Horni Albeřice szlak jest ciężki, ale po pokonaniu trudności otwiera się malowniczy krajobraz na czeską część Karkonoszy. Wędrówkę można kontynuować po przygotowanych trasach czeskiej Karkonoskiej Magistrali Narciarskiej. Szlak przygotowywany jest do stylu klasycznego.

- Szlak "Podlesie" oznakowana kolorem niebieskim, ma swój początek i koniec przy domach wypoczynkowych "Modrzew" oraz "Lubczyk" w Lubawce. Trasa jest bardzo łatwa, malowniczo poprowadzona w południowej części Gór Kruczych, w okolicach skoczni narciarskiej, Doliny Miłości i rezerwatu "Kruczy Kamień". Szlak przebiega na terenie leśnictwa Podlesie, urokliwymi drogami, które łagodnie wznoszą się i opadają, umożliwiając pokonanie 15 km trasy nie tylko doświadczonym narciarzom. Szlak przygotowywany jest do stylu klasycznego.
- Szlak "Święta Góra" oznaczony kolorem zielonym, ma swój początek i koniec przy dolnej stacji wyciągu orczykowego w Lubawce. Szlak przebiega w okolicach tras zjazdowych, ma bardzo ciekawy i urozmaicony przebieg [7].

Skocznia narciarska w Lubawce

Największa w Sudetach naturalna skocznia narciarska o punkcie konstrukcyjnym K-85, na której jeszcze do niedawna rozgrywano zawody o randze międzynarodowej. W 2016 roku została wyremontowana [7].

Zalew Bukówka

Zalew w Bukówce to najwyżej położony zbiornik na Dolnym Śląsku, na wysokości 537,10 m n.p.m. Idealnie wkomponowany w otoczenie prezentuje się zjawiskowo o każdej porze roku. Kamienna zapora w celu ochrony przed powodzią została wzniesiona w latach 1903-1905. Od 1988 roku, od czasu jej gruntownego remontu, Bukówka ma status zbiornika retencyjnego o pojemności około 16,75 mln m³ i powierzchni 199 ha. Dopuszczona jest na nim ograniczona rekreacja. Można tutaj żeglować, pływać kajakami, a także łowić ryby. Na Bukówce wieją sprzyjające wiatry do uprawiania windsurfingu.

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Na terenie gminy Lubawka występują liczne obszary chronione:

- Rezerwat przyrody Kruczy Kamień, Obejmuje część a oddziału nr 257 Nadleśnictwa Kamienna Góra, obręb Lubawka (10,21 ha na zboczu Kruczej Skały) i zaliczany jest do grupy rezerwatów krajobrazowych.
- Obszar chronionego krajobrazu Zawory - obszar obejmuje wyizolowane, północno - zachodnie pasmo Gór Stołowych, oddzielone od pozostałej części Gór Stołowych terytorium czeskim. Pasma położone jest wzdłuż granicy państwa na południe od Obniżenia Mieroszowskiego zbudowanego z piaskowców, z charakterystycznymi formami skalnymi w obrębie wierzchowiny szczytowej, tworzącymi tzw. Mieroszowskie Ściany. Kulminacje wzniesień osiągają: Dziób - 694 m n.p.m., Rogal - 640 m n.p.m., Mielna - 661m n.p.m., Chochół - 672 m n.p.m. Porastają ją drzewostany iglaste z domieszką modrzewia i jawora.
- Obszar Natura 2000 Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie (PLB020010) - Obszar znajduje się w obrębie tzw. depresji śródsudeckiej i obejmuje Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie, Zawory i część

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Wzgórz Bramy Lubawskiej oraz wcinające się pomiędzy nimi Kotlinę Kamiennogórską i Obniżenie Ścinawki. Na terenie gminy obejmuje obszar 5 425,7 ha. Rodzaj ochrony: Dyrektywa ptasia.

- Obszar Natura 2000 Góry Kamienne (PLH020038) - Jest to głównie teren górzysty, w większości pokryty przez półnaturalne łąki oraz zbiorowiska leśne. Krajobraz jest silnie zróżnicowany, strome stożki gór oddzielają głębokie doliny potoków, a malowniczo położone w szerszych dolinach wsie okalają rozległe łąki kośne i pastwiska. Na terenie Gór Kamiennych stwierdzono występowanie aż 17 typów siedlisk przyrodniczych, zajmujących w sumie prawie 50% powierzchni obszaru. Główne siedliska naturalne to lasy Tilio-Acerion, mezo- i eutroficzne buczyny oraz bory bagienne. Wśród półnaturalnych siedlisk nieleśnych należy zwrócić uwagę na ekstensywnie użytkowane podgórskie łąki należące do związku Arrhenatherion oraz łąki trzęślicowe, a także bardzo istotne bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe z kostrzewą czerwoną *Festuca rubra*, które pokrywają większość pastwisk. Obszar jest bardzo ważny dla ochrony rzadkich w Polsce podgórskich łąk Polygono-Trisetion (6520) oraz naskalnych muraw nawapiennych ze związku Alysso-Sedion (6110) w rezerwacie "Kruczy Kamień". Na niewielkich powierzchniach występują suche murawy (*Brometalia erecti*) i ich stadia sukcesyjne (obejmujące m.in. bogate stanowiska storczyków), siedliska naskalne oraz jaskinie. Obszar ochrony: Dyrektywa Siedliskowa.
- Obszar Natura 2000 Karkonosze (PLC020001) - Obszar jest szczególnie ważny dla zachowania bioróżnorodności. Duża liczba (23) siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG tworzy tu mozaikę, choć często nie zajmują one dużych powierzchni. Dobrze zachowane są subalpejskie i reglowe torfowiska górskie. Szczególnie cenne są także bory górnoregłowe, pokrywające znaczne powierzchnie w obszarze. Stwierdzono 11 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Znajdują się tu liczne stanowiska rzadkich i zagrożonych gatunków roślin naczyniowych, w tym endemicznych: dzwonek karkonoski (*Campanula bohémica*) i skalnica bazaltowa (*Saxifraga moschata* subsp. *basaltica*). Rzadkie gatunki mszaków (np. *Lophozia sudetica*, *Racomitrium sudeticum*). Podawano stąd, jako jedno z dwóch miejsc występowania w Polsce, stanowisko szurpka Rogera (*Orthotrichum rogeri*), jednak nie było potwierdzone od wielu lat. Znajdują się także, jako jedyne w Polsce, stanowiska *Galium sudeticum*, *Campanula corcontica* i *Pedicularis sudetica*. Za granicą obszaru odnaleziono stanowisko *Carabus variolosus*. Obszar ochrony: Dyrektywa siedliskowa.
- Obszar Natura 2000 Karkonosze - W ostoi występuje, co najmniej 11 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 6 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Gnieździ się tutaj powyżej 10 % populacji krajowej czeczotki i płochacza halnego, przez co obszar jest kluczowym dla zachowania tych gatunków w skali Polski. W okresie lęgowym obszar zasiedla także, co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: cietrzew (PCK), dzięcioł zielonosiwy, puchacz (PCK), włośnatka (PCK), sóweczka (PCK). Obszar ochrony: Dyrektywa Ptasia.
- Na terenie gminy zlokalizowanych jest 6 pomników przyrody: w postaci pojedynczych drzew i grup drzew.

Na terenie gminy Lubawka znajduje się kilka bardzo interesujących formacji geologicznych, które współtworzą pejzaż kulturowy i przyrodniczy obszaru, m.in.:

- wspomniany wcześniej Kruczy kamień,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- Jański Wierch w Okrzeszynie,
- Suche Skałki w Jarkowicach,
- związane z działalnością człowieka pozostałości obróbki złóż piaskowca w Bajkowym Lesie w Okrzeszynie,
- liczne sztolnie – wyrobiska po eksploatacji węgla, miedzi i skał wapiennych umiejscowione na terenach leśnych wokół Uniemyśla i Okrzeszyna,
- skałki o różnym pochodzeniu geologicznych wokół Uniemyśla i Okrzeszyna.

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Położenie Lubawki w pobliżu jednego z najniższych przejść przez Sudety, któredy biegła niegdyś jedna z dróg łączących ziemie Europy północnej i południowej miało bardzo duży wpływ na losy miasta. Nie wiadomo dokładnie, kiedy na terenach tych osiedlili się pierwsi ludzie. Najstarsze ślady działalności człowieka sięgają czasów neolitu. Przypuszcza się, że pierwsza osada istniała tu już w X w. (plemię Bobrzan), ale fakt ten nie ma potwierdzenia w dokumentach. Najwcześniejsza udokumentowana wzmianka, w której pada nazwa Lubavia, pochodzi z 1284 r., co nie oznacza że osada nie istniała już na tym terenie dużo wcześniej. Za datę nadania praw miejskich powszechnie został przyjęty rok 1292 - przekazanie okolicznych terenów przez Bolka I (księcia świdnicko-jaworskiego) zakonowi cystersów z Krzeszowa. Miasto było w posiadaniu zakonu aż do 1810 r. [8].

Jeszcze długo przed otrzymaniem praw miejskich Lubawka dawała schronienie kupcom zmierzających do granicy czeskiej. Do 1392 r. Lubawka, wchodząca w skład Księstwa Świdnickiego była wierna koronie polskiej, po czym przeszła we władanie czeskie. W czasie wojen husyckich (1425 i 1431), nie posiadające murów obronnych miasto, zostało zniszczone i spustoszone. Dziesiątki wojen, epidemii i klęsk żywiołowych w XV w. nie oszczędzały miasta. Od 1526 r. Śląsk, a wraz z nim Lubawka przechodzi w panowanie Habsburgów [8].

Wiek XVI jest bardziej szczęśliwy dla Lubawki. Dzięki rozwijającemu się na tym terenie tkactwu lnu miasto zaczyna się intensywnie rozwijać. Rozwój zostaje zahamowany przez wojnę trzydziestoletnią (1618-1648), a zwłaszcza kryzysem gospodarczym, który nastąpił po wojnie. W 1646 wojska szwedzkie obrały sobie Lubawkę jako miejsce kwaterunku. Miasto zostało splądrowane. Przez ponad pół roku miasto było zupełnie opuszczone przez mieszkańców [8].

Po zakończeniu działań wojennych miasto powoli zaczęło rozwijać się. Reaktywowano produkcję i handel płótnem. Prawdziwe ożywienie gospodarcze na tym terenie nastąpiło w XVIII w. - otwarcie wolnego portu w Trieście spowodowało, że Lubawka znalazła się na drodze tranzytowej ze Śląska do krajów naddunajskich.

O wysokim stopniu rozwoju miasta świadczyć może informacja z 1784 r., że w Lubawce było 269 domów, w tym 8 budynków użyteczności publicznej, młyn wodny, młyn do mielenia kory dębowej, 4 bielniki, folusz i magiel. Wśród 406 mieszczan było ponad 100 rzemieślników (związanych głównie z tkactwem i płóciennictwem). Wymieniano 101 tkaczy, posiadających 149 krosien. W innych branżach pracowało, w zależności od szacunków od 51 do 100 osób [8].

Wiek XVIII przyniósł jednak miastu szereg klęsk żywiołowych. Najbardziej tragiczny był pożar, który wybuchł 11 października 1734 r., który doszczętnie strawił niemal całe miasto razem z ratuszem, szkołą, plebanią i kościołem. Ludność schroniła się u cystersów w Krzeszowie i Chełmsku Śląskim. Klasztor udzielił im

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

bezpłatnych pożyczek, a także udostępnił materiały ze swoich zasobów, na odbudowę miasta. Woda również nie oszczędziła Lubawki.

Po pożarze w 1734 roku odbudową Lubawki kierował wybitny, regionalny murator Józef Antonii Jentsch – mistrz budowlany klasztoru krzeszowskiego.

W latach 1736-37 odnotowano największą powódź. Po zalanych wodą ulicach pływały pstrągi. Z wydarzeniem tym związany jest wizerunek herbu miasta.

Znaczący dla miasta i regionu był rok 1810, kiedy to nastąpiła likwidacja zakonu cystersów oraz jego wywłaszczenie. Lubawka i Chełmsko Śląskie mogły się zacząć rozwijać samodzielnie. W tym czasie miasto liczyło ponad 1500 mieszkańców - o połowę mniej niż sąsiednia Kamienna Góra. Okres Wiosny Ludów zapisał się w kronikach lubawskich początkowo wystąpieniami mieszczan, chłopów i robotników. Jednakże kolejny wielki pożar, który wybuchł 17 września 1848 r., który zniszczył doszczętnie około 150 domostw i budynków gospodarczych, skierował uwagę ludności na odbudowie miasta.

W 1857 i 1865 r. uruchomiono w mieście pierwsze przedsiębiorstwa mechaniczne. Duży wpływ na rozwój miasta było doprowadzenie w 1867 r. linii kolejowej z Sędziszawia oraz późniejsze przedłużenie jej do Czech. Od 1862 r. rozwijało się w okolicach górnictwo węgla kamiennego, które niestety pod względem wielkości wydobycia (ok. 20 tys. ton rocznie) nie dorównywało innym zagłębiom dolnośląskim i tym po stronie czeskiej. W roku 1873 r. powstała lokalna gazownia. W roku 1890 wśród licznych zakładów przemysłowych wymieniano m.in. wielką tkalnię, wytwórnię celulozy i wyrobów celulozowych oraz hutę szkła. W mieście działały wszystkie ważne instytucje i urzędy. W 1864 uruchomiono szpital. W związku ze swym przygranicznym położeniem oraz malowniczą okolicą, Lubawka cieszyła się dużym zainteresowaniem turystów. Najczęściej odwiedzane były: Dolina Miłości, Krucze Skały, kościół ewangelicki oraz kalwaria na Świętej Górze. W latach 90-tych XIX w. Lubawka była już znaną miejscowością turystyczną i popularnym letniskiem. Działało wówczas kilkanaście hoteli, gospód i schronisk młodzieżowych [8].

Okres międzywojenny przyniósł miastu szereg obiektów sportowych. W 1924 roku powstała skocznia narciarska na północnym zboczu Kruczej Skały, nieco później powstał duży zespół obiektów sportowych z boiskami

i zapleczem. Służyły one początkowo sportowcom niemieckim do przygotowań na olimpiadę w Berlinie w 1936 r., a w późniejszym czasie hitlerowskiej organizacji młodzieżowej jako ośrodek szkoleniowo-rekreacyjny.

W czasie II Wojny światowej w mieście istniały obozy pracy przymusowej, a końcem 1944 r. utworzono tutaj filię obozu Gross-Rosen, w której to przebywało około 500 kobiet pochodzenia żydowskiego - przywiezionych z Oświęcimia. Zniszczenia wojenne ominęły Lubawkę, gdyż nie toczyły się na tych terenach działania wojenne. Wojska radzieckie zajęły miasto 7 maja 1945 r. W czasie tym w mieście przebywało około 6300 rdzennych mieszkańców oraz około 1000 osób uciekających przed frontem. W latach 1945-47 na mocy umów międzynarodowych ludność niemiecka została wysiedlona w głąb Niemiec. Na ich miejsce przybywali polscy osadnicy wysiedleni z terenów przyłączonych do Związku Radzieckiego, a także z centralnej Polski i w dużej ilości z okolic Nowego Sącza [8].

Miejscowości gminy Lubawka [9]**Bukówka**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

W chwili założenia w 1378 r. wieś nosiła nazwę Buchwald. Początki wsi są nieznane, być może wiążą się z wydobyciem złota w okolicy w XIII - XIV w. Istnieją stwierdzone ślady, iż istniało tu wydobywcze pole o powierzchni 50 ha.

Przez wieki wieś nękały powodzie. Po jednej z większych, która miała miejsce w nocy z 29 na 30 lipca 1897 podjęto decyzję o budowie zbiornika przeciwpowodziowego. Powstał powyżej wsi. W 1903-05 wzniesiono kamienną zaporę o wysokości 28 m i długości 215 m. Zbiornik mógł zgromadzić aż do 2,2 mln m³ wody. Zapora została doskonale wkomponowana w otoczenie, dlatego coraz liczniej przybywali do Bukówki turyści. Już około 1920 roku istniała specjalna linia omnibusowa przywożąca miłośników kąpeli z Lubawki. Tuż przed wojną zbiornik zaczął pękać. Ze względów bezpieczeństwa zakazano użytkowania zalewu, a Bukówka straciła na turystycznej atrakcyjności. Od 1988 r. kiedy zapora została wyremontowana, Bukówka ma status zbiornika retencyjnego o pojemności około 16,75 mln m³ i powierzchni 199 ha. Dziś dopuszczona jest na nim ograniczona rekreacja. Jezioro jest jednym z dwóch sztucznych zbiorników w Polsce leżących powyżej 500 m n.p.m.

i prezentuje się zjawiskowo o każdej porze roku. W Bukówce można znaleźć krzyż pokutny, ciekawy relikwiarz przeszłości symbolizujący miejsce zbrodni.

Błazejów

Ta niewielka wieś u wschodniego podnóża Gór Kruczych należy do najstarszych osad w Kotlinie Krzeszowskiej. Od samego początku swego istnienia była bardzo silnie związana z Chełmskiem Śląskim, a co za tym idzie z tradycją chałupniczego tkactwa. Do dziś we wsi zachowała się większość starej zabudowy, a najciekawsze domy pochodzące z XIX wieku można podziwiać w jej górnej części.

Błażkowa

Wieś ciągnie się na długości ponad 2 kilometrów w niezwykle malowniczej zalesionej dolinie w rejonie spływu Bobru i Świdnika. Błażkowa niegdyś była rozdzielona pomiędzy dwie własności. Dolna Błażkowa należała kolejno do znanych na Śląsku rodów rycerskich, zaś Górna do klasztoru krzeszowskiego. Położenie w przełomowej dolinie Bobru sprawiło, iż wioska nigdy w pełni się nie rozwinęła. Pokłady węgla kamiennego w okolicach Błażkowej okazały być się nikłe. W 1869 roku przez Błażkową przeprowadzono linię kolejową. W tym czasie renomą cieszył się stary młyn "Mariemuhle" i browar dworski, jednak ostatecznie Błażkowa nie stała się letniskiem.

Chełmsko Śląskie

Tę niewielką osadę w obniżeniu między Zaworami a Górą Kruczymi u zbiegu rzek Zadrny i Mety założyli Czesi, nadając jej nazwę Mons Bellus - Piękna Góra. Malownicze położenie grodziska sprawiło, że nazwa miejscowości przyjęła się w historii na wieki i funkcjonowała do 1945 roku jako niemiecka Schomberg. Co więcej, położenie geograficzne zdeterminowało całą historię Chełmska Śląskiego. Strome nasłonecznione zbocza, wartki potok, a w bliskim sąsiedztwie bukowe lasy stworzyły idealne warunki do rozwoju tkactwa. Miasteczko szczyci się mianem jednego z bardziej znanych ośrodków produkcji lnu w skali Europy XVII i XVIII wieku.

Jarkowice

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Początki wsi nie są dokładnie znane, a to dlatego, iż powstały w tym samym czasie co pobliskie Miskowice i w wielu źródłach występują łącznie, a nawet ich nazwy są mylone. Pewne jest, że wioska była własnością znanej na Dolnym Śląsku rodziny von Schaffgotschów. Pomimo położenia w głębi gór i trudnych warunków naturalnych wieś rozwijała się pomyślnie dzięki rzemiosłu, a przede wszystkim turystyce. Już w pocz. XX wieku Jarkowice były znanym i chętnie odwiedzanym letniskiem, a do dziś pozostały jedną z najbardziej rozwiniętych turystycznie wsi w regionie.

Lubawka

Strategiczne położenie w rejonie jednego z najniższych przejść przez Sudety sprawiało, że przez teren Lubawki od dawna wiodła tędy jedna z głównych dróg łączących Europę Północną z Południową. Miasteczko wraz z całą okolicą nigdy jednak nie skorzystało ze swych szans rozwojowych, gdyż aż do 1810 roku Lubawka pozostała własnością klasztoru cystersów z Krzeszowa. Ogromna zależność od działalności gospodarczo-religijnej klasztoru sprawiła, iż w funkcjonującym oficjalnie od 1292 roku mieście rozwinęło się jedynie drobne, ręczne tkactwo.

Lubawka od zawsze była miastem otwartym i wielokrotnie z tego powodu cierpiała, szczególnie podczas wojen, których była częstym świadkiem. Krytyczny dla Lubawki okazał się na przykład okres wojny 30-letniej, gdy Szwedzi pod wodzą Arwida Wittenberga gruntownie splądrowali miasto. Ci, którzy przeżyli wojenną pożogę, wyjechali. Miasto niemal pół roku stało całkowicie opuszczone. Z kryzysu dźwignęło się głównie dzięki rozwojowi tkactwa chałupniczego w okolicznych wsiach. Żywszy rozwój Lubawki nastąpił na początku XVIII wieku, ale nie trwał długo, gdyż w 1734 roku w wyniku podpalenia doszczętnie spłonęło.

W 1810 roku nastąpiła kasacja dóbr klasztornych, a Lubawka stała się wolnym miastem.

1945 rok odmienił porządek rzeczy na świecie i w samej Lubawce. Decyzją Wielkiej Trójki dotąd niemiecka Liebau im Schlesien stała się polsko-radziecką Lubawją (oficjalna nazwa Lubawka funkcjonuje od 1946 roku).

Gdy wojska radzieckie wkroczyły do miasta, a było to 7 maja 1945 roku, natychmiast rozpoczęła się przymusowa polonizacja Ziemi Odzyskanej. W lipcu radzieckie władze wojskowe uznały polską ekipę administracyjną za pełnoprawnych gospodarzy terenów "wyzwolonych", przy czym w Lubawce organizowały się one od podstaw, bez żadnego oparcia o miejscowe tradycje, bez możliwości sięgnięcia do rezerw kadrowych, gdyż nie było tutaj polskiej ludności. Co więcej, Lubawka była przepelniona uchodźcami. Już we wrześniu rozpoczęło się wysiedlanie ludności niemieckiej, przy równoczesnym przyjmowaniu polskich przesiedleńców, głównie z terenów Centralnej Polski.

Miskowice

Powstanie Miskowic wiąże się z legendą, według której już w 1012 roku na tym terenie stał dwór myśliwski czeskiego księcia Michała, właściciela ziem trutnovskich i žacléfskich. To podobno od jego imienia wywodzi się nazwa wsi - Michelsdorf. Nie istnieją jednak żadne źródła potwierdzające istnienie tej postaci, aczkolwiek Karczma Książęca, która miała stanowić legendarny dworek, stoi do dziś w Miskowicach, stanowiąc jeden z najciekawszych przykładów budownictwa ludowego na Dolnym Śląsku. To w niej spotkali się potajemnie w 1810 roku czołowi politycy pruscy: baron Karl von Stein i przebywający na emigracji minister spraw zagranicznych, książę Karl August von Hardenberg, późniejszy kanclerz. Prawdopodobnie w karczmie powstały szkice reformy Prus.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Niedamirów**

Ta niewielka przygraniczna wieś na krańcu Lasockiego Grzbietu i jej okolice należą do najcenniejszych przyrodniczo obszarów w całym regionie wschodniej części Karkonoszy. Zachowały się tu fragmenty pierwotnej buczyny sudeckiej, w których runie rośnie niezliczona ilość rzadkich roślin, by wymienić choćby chronioną śnieżycę wiosenną czy lilię złotogłów. W Niedamirowie działa ośrodek pracy twórczej "Parada - Dom Trzech Kultur", w którym goszczą artyści z całego świata, nie tylko z Polski, Czech i Niemiec.

Okrzeszyn

Według niepotwierdzonej legendy nazwa Albendorf i pobliskiego Uniemyśla Bertholsdorf powstała na cześć rodzeństwa Alberta i Bertolda Brueckne, którzy w X wieku mieli założyć na terenie obu wsi hutę szkła. Nie z hutą jednak, ale z przemysłem wydobywczym wiąże się historia Okrzeszyna, gdyż wieś położona jest na niezwykle zróżnicowanym geologicznie terenie, u styku Gór Kruczych i Zaworów. Podstawą rozwoju Okrzeszyna było nie tylko popularne w całym regionie tkactwo chałupnicze, ale wydobywanie i obróbka kamieni. Okrzeszyn stał się popularnym przejściem granicznym umożliwiającym wygodną podróż do pobliskiego skalnego miasta

w Adrspach. To stąd miłośnicy pieszych wycieczek wyruszali w Góry Krucze i Zawory.

W 1899 roku doprowadzono do Okrzeszyna prywatną linię kolejową, która służyła zarówno celom biznesowym, jak i samym turystom. Planowano nawet przedłużyć tę linię aż do Czech, lecz pomysłu nigdy nie zrealizowano, choć zabrakło niespełna 3 kilometrów. Okres komunizmu zapisał się smutnie na kartach historii wioski. Zamknięto przejście graniczne, zaprzestano eksploatacji węgla, wreszcie zlikwidowano kolej. Do Okrzeszyna przyłgnęła nazwa "koniec świata". Do dziś w wiosce można podziwiać relikty jej dawnej świetności. W Okrzeszynie zachowało się bowiem wiele interesujących domów mieszkalnych i budynków gospodarczych tworzących jeden z cenniejszych zespołów budownictwa ludowego w regionie. W północnej części wsi natomiast znajduje się barokowy kościół Narodzenia NMP z 1724 roku o bogatym wnętrzu, a w pobliżu granicy państwa, pośród gęstych krzewów stoi ruina renesansowo-barokowego kościoła św. Michała z 1580 roku. W Okrzeszynie można również zobaczyć krzyż pokutny upamiętniający zbrodnię z 1715 roku.

Opawa

Wieś położona jest w dolinie u wschodniego podnóża Lasockiego Grzbietu na granicy ze wzgórzami Bramy Lubawskiej. Ze względu na jej peryferyjne położenie rozwijała się dość spokojnie, omijały ją klęski powodzi i działania wojenne. Dlatego w wiosce zachował się jeden z cenniejszych zespołów zabytkowej zabudowy mieszkalnej.

W centrum wsi, na niewielkim wzgórzu, znajduje się siedemnastowieczny kościół św. Jadwigi z barokowym wyposażeniem.

Paczyn

Ta niewielka wieś położona jest w zachodniej części Wzgórz Bramy Lubawskiej, pomiędzy górami Chełmczyk i Stańkowa. Paczyn i jego okolice to królestwo górskich lasów iglastych oraz starych pięknych, buczyn.

Paprotki

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Ta niewielka wieś leży w centrum Wzgórz Bramy Lubawskiej, w szerokim obniżeniu pomiędzy Chełmczykiem a Zadzierną, nad brzegiem Jeziora Bukówka. Południowa część arealu wsi wraz z najkrótszą drogą do Lubawki została zatopiona w trakcie przebudowy zbiornika. Paprotki znalazły się na uboczu życia gminy, ale nie przeszkodziło jej to w rozwoju. Powstała tutaj bogata baza noclegowa, gdyż wioska posiada najlepszy dostęp do jeziora.

Stara Białka

Historia wsi sięga XIII wieku, a jej rozwój, podobnie jak całego regionu, związany jest z chałupniczym tkactwem. We wsi zachował się kościół św. Mateusza z okresu największego rozkwitu Starej Białki.

Szczepanów

Historia tej niewielkiej wsi położonej na zboczach Szczepanowskiego Grzbietu od zawsze była ściśle powiązana z Lubawką, choć niewykluczone, że pierwsi osadnicy pochodzili z Czech. Do 1810 roku Szczepanów był własnością krzeszowskiego opactwa, a większość jego mieszkańców utrzymywała się z tkactwa.

Znaczna zmiana w dziejach osady nastąpiła w 1856 roku wraz z uruchomieniem kopalni węgla "Aurora". Ostatnie prace eksploatacyjne przeprowadzone w szybach "Aurory" nastąpiły tuż przed II wojną światową, w 1937 roku.

Uniemyśl

Wieś łańcuchowa położona w Worku Okrzeszyna w dolinie ograniczonej Zaworami od wschodu i Górami Kruczymi od Zachodu. Według niepotwierdzonej legendy nazwa Bertholdsdorf powstała na cześć rodzeństwa Alberta i Bertolda Brueckne, którzy już w X wieku mieli założyć w Uniemyślu i pobliskim Okrzeszynie (niem. Albendorf) hutę szkła.

Podobnie jak dzieje Okrzeszyna, historia Uniemyśla związana jest jednak z rozwojem przemysłu wydobywczego i chałupniczego tkactwa, tak charakterystycznego dla tego regionu. Już w 1343 roku książę świdnicki

Bołko

II nadał tym terenom przywilej górniczy. Na północ od wsi, w Zaworach, znajduje się sztolnia, w której prawdopodobnie już w I połowie XVI wieku eksploatowano rudy miedzi.

Wiek XIX przyniósł wsi znaczny rozwój turystyczny, gdyż prowadziła tędy droga do Czech i słynnego skalnego miasta w Adrspach. Ogromnym zainteresowaniem cieszyła się również stara karczma sądowa, którą można podziwiać do dziś.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Na terenie gminy Lubawka występują zróżnicowane rodzajowo zabytki: układy urbanistyczne, architektura sakralna, kamienice, dawne założenia pałacowe czy dworskie. Na terenie gminy znajdują się również liczne obiekty małej architektury (krzyże, figurki i kapliczki przydrożne) oraz cmentarze.

Historyczne układy urbanistyczne

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY - ścisłej ochrony konserwatorskiej obszaru bardzo ważnego pod względem historycznym i kulturowym. Obejmuje obszary, na których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stanie nienaruszonym lub jedynie nieznacznie zniekształconym. W strefie tej zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad wszelką prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową.

Na terenie gminy Lubawka obejmuje ona następujące tereny: centrum starego miasta Lubawka i Chełmsko Śląskie.

Układ urbanistyczny Lubawki

W Lubawce można jeszcze dziś dostrzec jej historyczny układ. Obejmuje on obszar na planie zbliżonym do owalu z zaburzoną częścią południowo-zachodnią i północno--wschodnią. Element centralny stanowi plac rynkowy,

pl. Wolności, o kształcie zbliżonym do prostokąta o szerokości wynoszącej około 60 m i długości około 80 m. Plac otacza zabudowa przyrynkowa nietworząca zwartych, zamkniętych bloków. Główny trakt miasta, o przebiegu południkowym, przecina rynek w połowie krótszych jego pierzei, stwarzając wrażenie nanizania placu na szlak handlowy. Aby nie zakłócać tego przebiegu, ratusz wzniesiony na placu przesunięto nieco ku wschodowi.

Z pozostałych dróg wybiegających z narożników rynku jedynie obecne ul. Piastowska i przesunięta w pewnym momencie ku północy ul. Poczтовая stanowią dawną trasę o zasięgu lokalnym prowadzącą na zachód w kierunku Miskowic i Opawy oraz na północny wschód do Krzeszowa. Pozostałe drogi tworzyły komunikację wewnątrzmijską, natomiast narożnik południowo-wschodni jest zamknięty, a komunikację z zapleczem działek zapewniono jedynie wąskim przejściem. Drogi prowadzące do rynku nie wpadają na plac pod kątem prostym i wykazują odchylenia o różnym stopniu, główny szlak na odcinku prowadzącym ku rynkowi ma przebieg esowaty.

Dzisiaj historyczne jądro miasta od wschodu i zachodu omijają dwie drogi: ul. Dworcowa – stanowiąca miejski odcinek drogi krajowej nr 5, oraz ul. Wodna – w północnym przebiegu odbijająca w kierunku zachodnim do Bukówki. W północno-zachodniej części miasta wykrojono obszar dla kościoła parafialnego, na południu zlokalizowano cmentarz wraz z kaplicą, w pobliżu której znalazło się miejsce również dla kościoła protestanckiego. Poza omówionym historycznym obszarem miasta zabudowa rozlała się na wszystkie strony, najintensywniej jednak ku południowi, wzdłuż drogi biegnącej do granicy czesko-polskiej. Wschodnia partia starego miasta graniczy z trasą kolejową.

Parcelacja Lubawki jest bardzo nieregularna. Dotyczy to również działek otaczających plac rynkowy, których szerokość przy froncie waha się od około 5,8 m do około 21 m. Ze względu na nieregularny kształt parcel trudno jest ustalić ich pierwotną głębokość. Najpłytsze działki znajdują się w części wschodniej, gdzie sięgają około

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

26 m głębokości, najgłębsze po zachodniej stronie z działkami sięgającymi głębokości około 40 m. Domy przyrynkowe wzniesiono w układzie mieszanym – szczytowo-kalenicowym [3].

Układ urbanistyczny miasta jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nr A/1820/367 z dnia 25.11.1956 roku.

Dodatkowo w rejestrze zabytków gminy Lubawka zlokalizowane są następujące obiekty:

- Domy podcieniowe, pl. Wolności 6-13 - Jedyna pierzeja z zachowanym ciągiem podcieni, w które zaopatrzone kalenicowe obecnie kamienice dwu- lub trzykondygnacyjne.
- Dom mieszkalny, ob. hotel, pl. Wolności 14
- Dom mieszkalny, pl. Wolności 19
- Dom mieszkalny, pl. Wolności 20

Fotografia 1. Widok na Plac Wolności 6–8, Lubawka - widok od wschodu [3].

Układ urbanistyczny Chełmska Śląskiego

Dawne miasto ma dziś kształt nieregularny z zabudową rozciągniętą wzdłuż prowadzących do niego dróg, niekiedy płynnie przechodzi w kolejną wieś bez wyraźnej granicy, jak w przypadku Błażejowa połączonego z zachodnią odnogą Chełmska, Olszyn z północną jego odnogą oraz dawnej osady Wójtowej wchłoniętej obecnie w obręb miejscowości i tworzącej teraz jej południowo-wschodnie ramię.

Niemal w centrum osady, przy ul. Pocztowej 9, dostrzegalne jest założenie ziemne związane tradycyjnie ze średniowiecznym zamkiem. Jego funkcja i chronologia nigdy nie zostały rozpoznane archeologicznie, dlatego można jedynie podejrzewać, że mamy tu do czynienia z najstarszym śladem zagospodarowania tego obszaru.

Samo miasto Chełmsko Śląskie wytyczono na zakręcie szlaku prowadzącego z Kamiennej Góry do Broumova, dodatkowo z narożnika południowo-wschodniego rynku odbiegała droga w kierunku Trutnova.

Plac targowy o trapezowatym kształcie silnie opada ku północy. Południowa pierzeja ma długość około 90 m, zachodnia – około 62 m, północna – około 80 m, a wschodnia – około 50 m. Zabudowa przyrynkowa nie tworzy zwartych bloków, a ich zaplecze otwiera się na niezabudowany teren. Jedynie kamienice po stronie północnej rynku ograniczone są od tyłu ul. Starorynkową i ustawione szczytem do placu [3].

Układ urbanistyczny miejscowości jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nr A/1809/368 z dnia 25.11.1956 r.

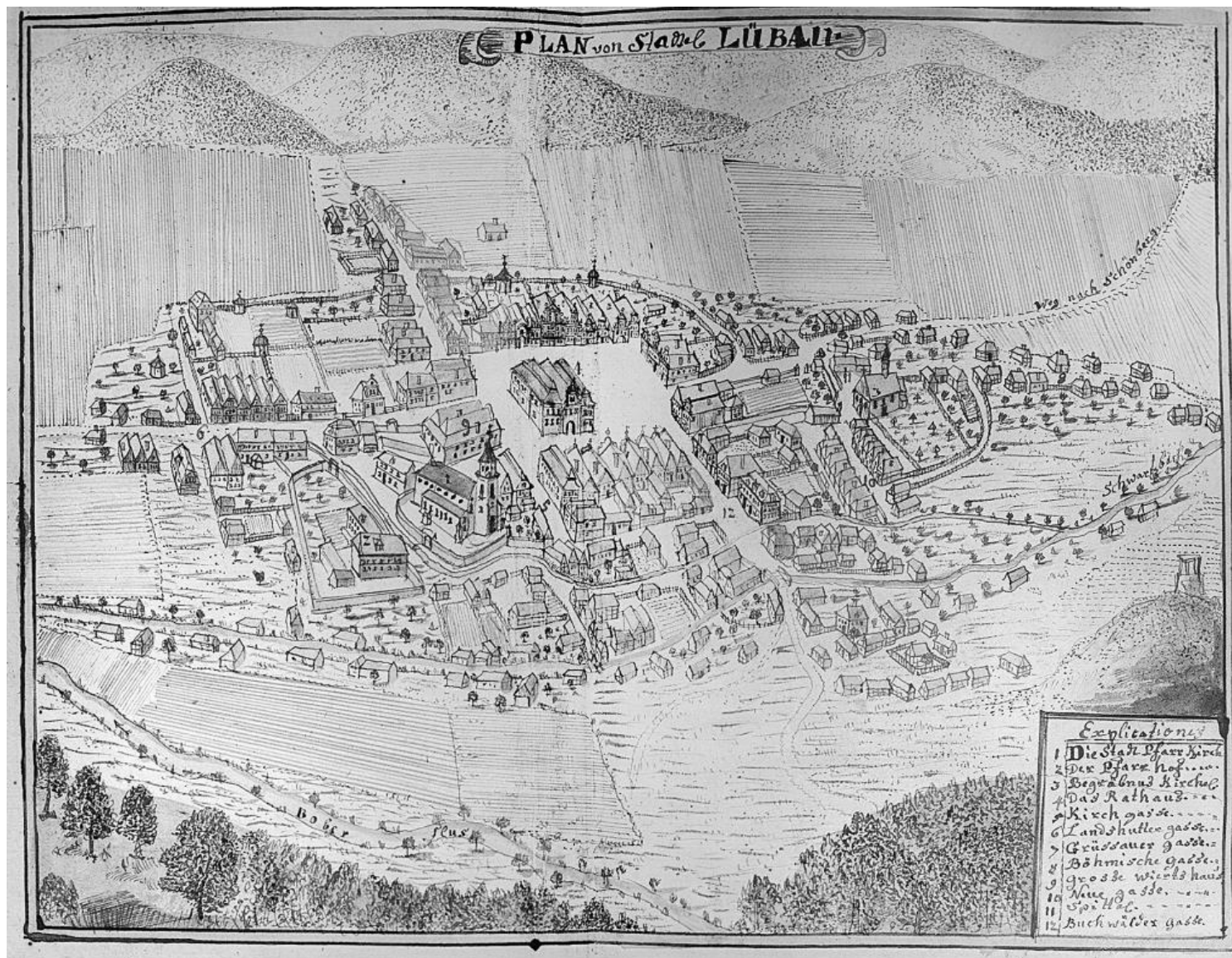
Dodatkowo w Rejestrze zabytków województwa dolnośląskiego zlokalizowane są następujące obiekty:

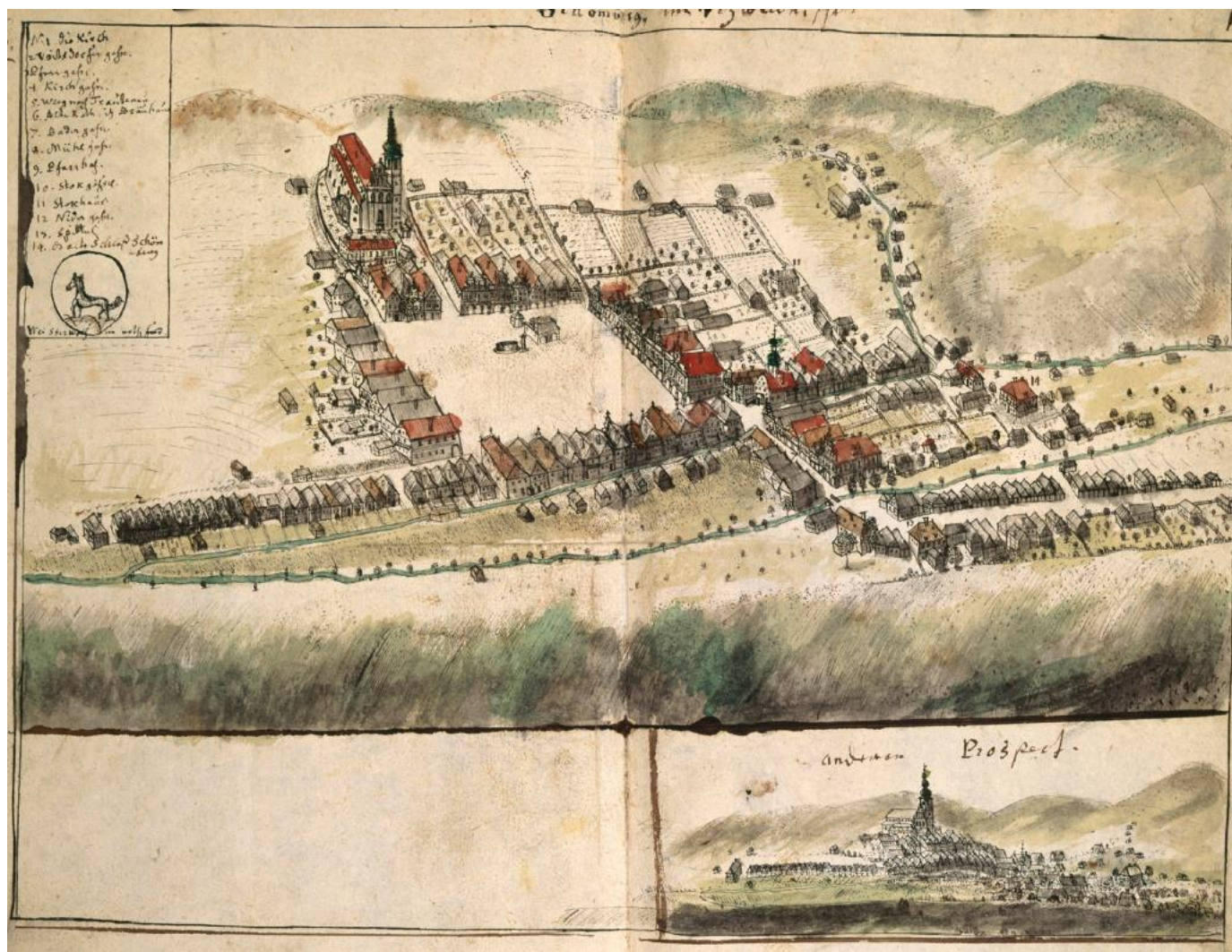
Fotografia 2. Chełmsko Śląskie, Rynek, pierzeja północno-wschodnia, widok od południowego wschodu [3].

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- Domy podcieniowe, Rynek 5, 6, 7, 8, 9
- Domy podcieniowe, Rynek (5-14, 21, 22, 29, 30)
- Kamienica, Rynek 15
- Dom mieszkalny, Rynek 20

Fotografia 3. Lubawka, widok perspektywiczny miasta według F.B. Wernera, archiwum Herder Institut, sygn. BAG_1903 [3].

Fotografia 4. Chelmsko Śląskie, widok perspektywiczny miasta według F.B. Wenera, archiwum Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w Berlinie, „Topographia Silesiae”, karty: 366v–367r, inw.: XVII. HA, Rep. 135, Nr 526/2 [3].

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025*Architektura sakralna***Kościół Św. Rodziny w Chełmsku Śląskim (d. Św. Józefa)**

Świątynia była już wzmiankowana w 1343 roku. Obecna budowla w stylu barokowym, została rozpoczęta w 1670 roku zapewne według projektu d'Allio i ukończona została w 1691 roku przez architekta konwentu krzeszowskiego Marcina Urbana.

Kościół jest nieorientowany, murowany z kamienia, trzynawowy i otoczony rzędami kaplic z emporami. Fasadę zachodnią akcentuje zsunięta z osi czworoboczna wieża, zwieńczona cebulastym hełmem z latarnią. Wnętrze nakryte jest sklepieniami kolebkowymi ozdobionymi bogatą, stiukową dekoracją geometryczno-roślinną.

Ołtarze pochodzące z przebudowywanego na początku XVIII wieku kościoła klasztorowego w Krzeszowie posiadają bogaty wystrój rzeźbiarski. We wnętrzu zachowały się m.in. późnogotycka płaskorzeźba z Koronacją NMP z około 1500 r., późnorenesansowa Pieta z około 1650 r., barokowe, polichromowany ołtarz główny (autorstwa Josepha Lachela) z umieszczonym w centralnym punkcie obrazem Świętej Rodziny namalowanym przez Felixa Schefflera i ołtarze boczne z około 1713 r.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół parafialny Wniebowzięcia NMP, pl. Kościelny 1, Lubawka

Pierwszy murowany kościół powstał w latach 1609–1615 zastępując wcześniejszą, drewnianą świątynię. Poważnie zniszczony w trakcie pożaru miasta z 1734 i odbudowany przez Josepha Antona Jentscha w latach 1735–36.

Budowla usytuowana w północnej części centrum miasta, w otoczeniu cmentarza. Utrzymana w stylu barokowym z reliktnami gotyckimi. Kościół orientowany, murowany. Wysoka, trójnawowa, murowana z kamienia i cegły świątynia typu halowego z niewydzielonym prezbiterium zakończonym półkolistą absydą. Na osi od zachodu smukła, oskarpowana wieża na planie kwadratu, wyżej ośmioboczna. Korpus nakryty wysokim dachem dwuspadowym z niewielkim naczółkiem od

Rysunek 3. Widok kościoła Św. Rodziny w Chełmsku Śląskim od strony prezbiterium.

Rysunek 4. Widok na kościół Wniebowzięcia NMP.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

zachodu, wieża zwieńczona wysokim hełmem na kolumnach. Od północy i południa dostawione niewielkie kruchty, do prezbiterium przyległa czworoboczna zakrystia. Elewacje tynkowane, rytmizowane przyporami, z wmurowanymi nielicznymi płytami epitafiów.

Bogate wyposażenie barokowo-rokokowe, wykonane przez artystów i rzemieślników czynnych w Krzeszowie: ołtarz główny (Joseph Anton Lachel, 2 poł. XVIII w.), chrzcielnica (1781 r.), drewniana ambona (XVII w.), zespół drewnianych rzeźb (XVIII w.). Obrazy olejne, w tym pędzla Felixa Antona Schefflera.

Przed kościołem kolumna z figurą św. Barbary (XVIII w.). Wokół kościoła ogrodzenie z bramami, w którego ciąg włączone zostały relikty dawnego muru cmentarnego. W sąsiedztwie okazała, piętrowa plebania z ok. 1735 r., przebudowana w XIX w., na planie litery L.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół pomocniczy św. Anny, Lubawka

Kościół zbudowany został w latach 1696–1698 jako kaplica cmentarna pw. Krzyża Świętego. Do dziś położony jest na terenie dawnego cmentarza otoczonego murem z końca XVIII w. na południe od centrum.

Świątynia jest budowlą jednonawową na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym, niższym prezbiterium od południa, nakrytą dachem dwuspadowym i wielobocznym. Utrzymana w stylu barokowym. Elewacje otrzymały prostą dekorację w postaci pasów zwieńczonych prostym belkowaniem. Wnętrze przykryto sklepieniami kolebkowymi z lunetami. W trójprzęsłowej nawie zrealizowany został w zredukowanej formie typ wnętrza znany z wielkich barokowych kościołów – hala emporowa, podobnie jak w kościele parafialnym.

W kościele stosunkowo bogate wyposażenie barokowo-klasycystyczne, min. ołtarz główny z 1803 r. z wtórnie umieszczoną rzeźbą św. Anny Samotrzeciej z 1 ćw. XVI w. oraz ołtarze boczne z 1702 r., stalle z XVIII w. oraz kilka figur i obrazów olejnych z XVIII w.

Stan techniczny obiektu dostateczny.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół filialny św. Krzysztofa, d. Czternastu Świętych Wspomożycieli w Lubawce

Kościół powstał na zlecenie opata krzeszowskiego Bernharda Rosy jako miejsce pielgrzymkowe związane z kultem Czternastu Świętych Wspomożycieli. Pierwotny kościół wybudowany został przez

Fotografia 5. Widok na Kościół pomocniczy św. Anny w Lubawce.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Marcina Urbana w latach 1685–1687. Sanktuarium cieszyło się taką popularnością, że w 1723 roku opat Dominicus Geyer postanowił wznieść większy, murowany kościół, co też zostało zrealizowane przez Michaela Jentscha. Do zachowanej do dzisiaj świątyni dobudowano w latach 1790–1792 taras z kryptą św. Aleksego i kamienną balustradą.

Kościół orientowany, murowany, na planie prostokąta, o wnętrzu salowym, z niewielką zakrystią od wschodu, nakryty dachem czterospadowym z sygnaturką na kalenicy. W fasadzie znajduje się portal z datą budowy pierwszego kościoła: „1686”, w portalu południowym data: „1728”. Fasadę poprzedza taras z balustradą i schodami z dwóch stron. Pod tarasem, znajduje się sklepienie wnętrza z rzeźbą leżącego na łożu św. Aleksego, który wg legendy żył w ascezie przez 17 lat pod schodami w komórcie. Na balustradzie tarasu ustawiono figury św. Barbary i Katarzyny. Wnętrze kościoła nakryto drewnianym stropem belkowym, wspartym na centralnym filarze i ozdobionym malowanym motywem akantu.

Fotografia 6. Widok na Kościół filialny św. Krzysztofa w Lubawce.

Wyposażenie kościoła głównie barokowe, uzupełnione w XIX w. Ołtarz główny wykonał ok. 1690 r. warsztat Georga Schröttera. Nastawa pierwotnie stała w ołtarzu bocznym starego kościoła klasztorowego w Krzeszowie i trafiła do Podlesia po jego zburzeniu w 1728 r. Przedstawia Czternastu Wspomożycieli i Świętą Rodzinę (jako tzw. Trójcę Stworzoną/Wcieloną), a w centrum znajduje się XIX-wieczny obraz pasterza, któremu jak głosi legenda w 1446 r. ukazali się w Langheim Święci Orędownicy.

Ołtarze boczne wykonane zostały przez Antona Hofmanna w 1714 r. W ścianie północnej nisza z figurką Madonny z Dzieciątkiem, wyrzeźbiona ok. 1668 r. prawdopodobnie przez legnickiego rzeźbiarza Mattheusa Knotego. Na ścianach wisi cykl obrazów Czternastu Wspomożycieli, z których sześć pochodzi z ok. 1730 r., a pozostałe z XIX w.

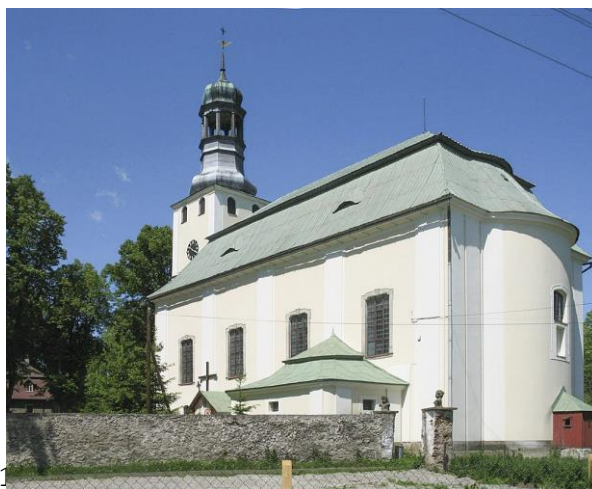
Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół parafialny Wszystkich Świętych w Miskowicach

O istnieniu kościoła w tym miejscu można wnioskować już na podstawie przekazu źródłowego z 1289 r., a następnie z roku 1399. Znajdująca się na wieży data 1587 może oznaczać rok jej wybudowania, tym niemniej obecny kościół w zasadniczym zrębie powstał w latach 1728–1729.

Kościół orientowany, murowany. Jest to budowla jednonawowa, z półkuliście zakończonym

Fotografia 7. Widok na Kościół parafialny Wszystkich Świętych w Miskowicach.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

prezbiterium, z zakrystią od południa, kwadratowa wieża na osi zwieńczona wysokim hełmem z prześwitem. Korpus nakryty czterospadowym dachem łamanym, elewacje dzielone pilastrami, okna o fantazyjnym wykroju, w opaskach. We wnętrzu nakrytym sklepieniem kolebkowym z lunetami zachowały się m.in. gotycka figura Matki Bożej z Dzieciątkiem z II poł. XV w., barokowy, przyścienny ołtarz główny z I poł. XVIII w. rokokowe ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica i prospekt organowy z XVIII w., obrazy olejne i rzeźby z XVIII w.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Okrzeszynie

Pierwsza wzmianka o kościele pochodzi z 1352 r. Wybudowany został przez Cystersów z Krzeszowa, początkowo z drewna w 1690 r., a później z kamienia w 1724 r. Świątynia otrzymała tytuł: "Narodzenia Pańskiego".

Kościół murowany, tynkowany. Świątynia halowa, trójnawowa z wąskimi nawami bocznymi wydzielonymi drewnianymi arkadami na słupach ośmiobocznych kamiennych podstawach, z transeptem i prosto zakończonym prezbiterium z dostawioną od północy zakrystią na planie prostokąta.

Wewnątrz: ołtarz główny, ołtarz boczny „Św. Trójcy”, ołtarz boczny Św. Józefa, ambona, 14 malowanych stacji Drogi Krzyżowej.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół filialny św. Jadwigi z murem cmentarnym w Opawie

Kościół filialny św. Jadwigi został wzniesiony w 1687 r., rozbudowany w latach 1794–1795. Świątynia była restaurowana w latach 1909–1910.

Fotografia 8. Widok na Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Okrzeszynie.

Fotografia 9. Widok na kościół filialny św. Jadwigi w Opawie.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Kościół w stylu barokowym, orientowany, murowany, na planie wydłużonego prostokąta z szerszym od nawy prezbiterium jednonawowy, przykryta blachą, z wieżą nakrytą baniastym hełmem i z sygnaturką na dachu.

Najstarsze elementy wyposażenia kościoła św. Jadwigi w Opawie pochodzą z XVIII w. i obejmują ołtarz główny, dwa ołtarze boczne, malowidła empor, pojedyncze rzeźby i obrazy. Spośród tego zbioru na wyróżnienie zasługuje jeden z bocznych ołtarzy pod wezwaniem Dzieciątka Jezus, powstały za sprawą twórców związanych z warsztatem pracującego w Krzeszowie Józefa Antoniego Lachela.

W murze otaczającym kościół umieszczone są 3 płyty nagrobkowe z XVII i XVIII wieku.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół św. Mateusza w Starej Białce

Kościół powstał w latach 1606 – 1609 na potrzeby protestanckich wiernych z fundacji członków rodziny von Horn. W 1654 r. kościół został przekazany katolikom. Remontowany w XIX w.

Renesansowy, orientowany, murowany, z prostokątną w rzucie nawą i wydzielonym tęczą prezbiterium przykrytym dwusprzęsłowym sklepieniem gwiazdzystym z zakrystią od północy, kruchtą od południa, przykryty dwuspadowym dachem z ośmioboczną sygnaturką. Został przebudowany w końcu XIX w. i remontowany w latach 1968 - 1970.

Wewnątrz ołtarza głównego z obrazem św. Mateusza, ambona i chrzcielnica z początku XVII w., oraz naczynia liturgiczne z XVIII - XIX w. Świątynię otacza kamienny mur obronny z początku XVII w.

Stan techniczny obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

Kościół filialny św. Mateusza w Uniemyślu

Wybudowany w stylu barokowym w latach 1748 - 1750. Służył jako kościół pogrzebowy. Budowniczym kościoła był J.A. Jentsch, pracujący na potrzeby cystersów

Fotografia 10. Widok na Kościół pw. Św. Mateusza w Starej Białce.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

w Krzeszowie. Była to budowla salowa, ze słabo wydzielonym prezbiterium. Nieczynny już wówczas spłonął 26 lipca 1972 r.

Część wyposażenia, która nie uległa spalenię przekazano do kościoła w Podgórzynie oraz do kościoła św. Jana Nepomucena w Leszczyńcu (ołtarz główny).

Wokół kościoła znajduje się całkowicie zdewastowany cmentarz, otoczony kamiennym murem. Na cmentarzu ruina kamiennej kostnicy z końca XVIII w.

Fotografia 11. Widok na kościół filialny Św. Mateusza w Uniemyślu.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych na terenie województwa dolnośląskiego.

W roku 2013 na mocy darowizny zabytek został przekazany przez Starostę Kamiennogórskiego Stowarzyszeniu Doliny Zadny. Do 2021 roku odbudowano hełm wieży, wieże wyposażono również w stolarkę okienną, wyremontowano zakrystię, zabezpieczono konstrukcję budynku bramnego i przystąpiono do budowy nawy. W przyszłości obiekt zostanie przywrócony przestrzeni publicznej pełniąc funkcję sakralne i kulturalne.

6 kaplic Kalwarii Lubawskiej na Świętej Górze

Kapliczki zostały wzniesione na przełomie XVIII/XIX w., obecne pochodzą z przełomu XIX/XX w. i świadczą o charakterze katolickiej pobożności ludowej. Jest to miejsce, którego tradycje pątnicze sięgają XVIII w. W latach 1845–1846 ustawiono stacje Drogi Krzyżowej.

W zespół Kalwarii Lubawskiej wchodzi 6 kapliczek:

- kaplica św. Anny – z poł. XIX w. Była wielokrotnie przebudowywana za sprawą zmian kolejnych właścicieli wzgórza.
- kaplica Ostatniej Wieczery – z 1892 r.
- kaplica Koronowania Chrystusa – z poł. XIX w.
- kaplica Matki Boskiej Bolesnej – z 1866 r.
- kaplica Grobu Pańskiego – z poł. XIX w.
- kaplica Zmartwychwstania – z 1902 r

Ostatnią restaurację przeprowadzono w latach 1959-1968.

Całość obiektu popada w ruinę. Kapliczki są pozbawione okien i drzwi, w niektórych zachowały się resztki polichromii ściennych oraz nieliczne uszkodzone figury.

Kościół poewangelicki w Miskowicach

Usytuowany naprzeciwko kościoła parafialnego, barokowy, powstały w 2. połowie XVIII w. Murowany z kamienia i cegły, pierwotnie tynkowany i przesklepiony kolebą. Na rzucie prostokąta, z wieżą od zachodu. Portale w elewacji północno-zachodniej i południowo-zachodniej kamienne, ten ostatni zamknięty nadwieszonym łukiem pełnym z kluczem. Okna w obramieniach kamiennych: w dolnej kondygnacji niskie zamknięte nadwieszonym łukiem spłaszczonym, w górnej kondygnacji – wysokie z nadwieszonym łukiem pełnym z kluczem. Niegdyś bogato wyposażony, z trzema poziomami empor.

Obecnie w stanie zaawansowanej ruiny.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Zespoły pałacowe****Pałac wraz z 2 bramami i budynkami gospodarczymi, nr 85 w Miskowicach**

Zespół pałacowy z 2. połowy XVIII w., zlokalizowany we wschodniej części wsi tuż przy Jeziorze Bukowskim, złożony z pałacu oraz dwóch ciągów budynków gospodarczych zamykając z trzech stron plac. Pałac murowany, tynkowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny z częściowo zamieszkałym poddaszem; nakryty dachem mansardowym ceramicznym z wtórnymi facjatami w części zachodniej.

Fotografia 12. Miskowice, dawny pałac (nr 85) oraz budynek gospodarczy, widok od południowego wschodu

Pałac połączony z budynkami gospodarczymi skośnie ustawionymi bramami o przejeździe zamkniętym łukiem pełnym, z profilowanym gzymsem wieńczącym, przykrytymi dachówką. Budynki gospodarcze nakryte dachami dwuspadowymi pokryte eternitem.

Dawna rezydencja opacka (Pałac, oficyna, budynki inwentarskie)

Letni dom opatów krzeszowskich zbudowany pierwotnie w 1682 r. przez opata Bernarda Rosę, a rozbudowany w latach 1792-1793 przez opata Benedykta II. Budowę prowadził mistrz budowlany Rudolph z Opola. Obiekt pełnił funkcję domu rekolekcyjnego, wypoczynkowego dla opatów, mając charakter klasztorного dworu z własnym folwarkiem. Budynek przez kryty łącznik, wkomponowany w bramę wjazdową, połączony jest z kościołem św. Krzysztofa.

Fotografia 13. Widok na dawny Pałac opatów krzeszowskich [2].

Budynek stroi skromny portal o wykroju koszowym, a także okna w ozdobnych opaskach z tynku. Przez lata dwór służył jako szkoła.

Otoczenie dworku jest zaniedbane, słabo już czytelne jest założenie parku przy dworku, gdzie znajdował się także niewielki staw [2].

Inne obiekty**Zespół domów tkaczy, tzw. „Dwunastu Apostołów”, ul. Sądecka 13-23**

Zespół dwunastu domów tzw. „Dwunastu Apostołów” z 1707 r., wybudowany z inicjatywy cystersów z Krzeszowa dla tkaczy płótna z Czech.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Domy wybudowano w szeregu, parterowe, podcieniowe budynki, o konstrukcji ryglowej i zrębowej. Zwieńczone dwuspadowym dachem krytym gontem. Mieściły część mieszkalną oraz część do wykonywania zawodu. Z sieni obok izby mieszkalnej wąskie przejście prowadziło do ogrodu. Strych pełnił jedynie rolę magazynu i można się do niego dostać stromymi schodami. Len wykorzystywany przez tkaczy do przeróbki pochodził z miejscowych upraw. Dzięki osiągnięciom gospodarczym cesarz Rudolf II przyznał miejscowości liczne przywileje - organizację dwóch jarmarków w roku oraz cotygodniowych targów.

Fotografia 14. Widok na Zespół domów tkaczy, tzw. „Dwunastu Apostołów”.

W szeregu domów obecnie mieści się Izba Tkacka. Można zapoznać się z działaniem krosna czy kołowrotka, eksponowane są też inne narzędzia związane z tkactwem.

Obiekty są objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości na terenie województwa dolnośląskiego.

Dom mieszkalny, d. dom tkaczy tzw. „Siedmiu Braci”, ul. Kamiennogórska 21

"Siedmiu Braci" - osiedle tkaczy adamaszku - przy ulicy Kamiennogórskiej 21, nieopodal rynku istnieje jedyny, ocalały z pożaru domek z osiedla "Siedmiu Braci", które powstało z inicjatywy krzeszowskiego opactwa w 1763 roku. Pierwotnie w domkach mieszkali tkacze adamaszku z Bawarii.

Dom tkaczy ręcznych, ul. Kamiennogórska 18

Budynek z krucyfiksem w fasadzie pochodzi z przełomu XVII i XVIII wieku, pierwotnie stanowił ośrodek tkacki. Przed II wojną światową znajdowało się w nim muzeum tkackie. Jego rozproszone zbiory przejęło w 1948 roku muzeum w Kamiennej Górze.

Ratusz

Zbudowany bądź przebudowany w 1726 r. przez świdnickiego budowniczego Felixa Hammerschmieda. Usytuowany w centrum rynku, nieco przesunięty ku wschodowi, fasada skierowana na zachód. Murowany z cegły na kamiennej podmurówce, z kamiennym wystrojem architektonicznym, tynkowany. Podpiwniczony, zbudowany na planie prostokąta o delikatnie zaokrąglonych narożach, trójtraktowy. Wejście do centralnie umieszczonej dwutraktowej sieni na osi fasady, sień zakończona klatką schodową w ostatnim trakcie.

Neogotycka czworoboczna wieża z zegarem ozdobiona fryzem arkadkowym oraz ażurowym zwieńczeniem ze snycerką w kształcie maswerku, całość zwieńczona spiczastym hełmem z kulą i

Fotografia 15. Widok na Ratusz w Lubawce.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

chorągiewką z datą 1862. Centralna nadbudówka zwieńczona dachem dwuspadowym, części boczne trójpołaciowym.

Karczma ksiązęca w Miszkowicach

Obiekt zlokalizowany w zachodniej części wsi, przy drodze nr 369 u podnóża wzniesienia zwanego Książęcą Kostką. Wzniesiony w 1772 bądź 1774 r., być może z wykorzystaniem fragmentów wcześniejszej budowli. Wysoka podmurówka wraz z przyporami – kamienne, parter o konstrukcji murowano-drewnianej (wieńcowo-przysłupowej), piętro w konstrukcji szachulcowej we wschodniej części częściowo oszalowane pionowymi deskami, podobnie jak szczyt. Dach dwuspadowy kryty gontem, nad dobudówką po stronie południowej – pulpitowy kryty blachą.

Obecnie karczma znajduje się w rękach prywatnych i jest zamknięta dla zwiedzających.

Karczma Sądowa w Uniemyślu

Położona w centrum wsi, ustawiona dłuższą elewacją wzdłuż drogi, niedawno przeszła kapitalny remont; na kamiennej podmurówce, północno-wschodnia część murowana, tynkowana, południowo-zachodnia – w konstrukcji wieńcowo-przysłupowej, jednokondygnacyjna z użytkowym poddaszem, zadana dwuspadowym dachem pokrytym gontem z facjatami i świetlikami po stronie północnej. Okna prostokątne, w części południowo-zachodniej elewacji frontowej zaopatrzone w trójkątne naczółki. Elewacje dłuższe – siedmioosiowe, południowo-zachodnia – trzyosiowa, północno-wschodnia – dwuosiowa. Szczyt po stronie drewnianej pokryty gontem.

Obecnie karczma stanowi siedzibę Sudeckiej Stacji Terenowej Klubu Przyrodników, która wiosną 2008 roku zainicjowała działania zmierzające do przywrócenia świetności zabytkowej acz zrujnowanej karczmy sądowej. Powstał w niej ośrodek działający na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Sudetów. Klub inicjuje szereg ciekawych wydarzeń społeczno-przyrodniczych, a dzięki aktywnym staraniom karczma sądowa powoli odzyskuje swój dawny blask.

Od września 2021 r. ruszył projekt Klubu Przyrodników realizowany w partnerstwie z Karkonoskim Parkiem Narodowym, Instytutem Botaniki Polskiej Akademii Nauk oraz organizacjami z Czech i Austrii, którego celem jest zachowanie i ochrona kontynentalnej populacji motyla niepylaka apollo *Parnassius apollo* w Sudetach i Karpatach oraz wzmocnienie populacji alpejskiej. Projekt jest finansowany

z Instrumentu Finansowego LIFE+ Unii Europejskiej przy wsparciu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej po stronie polskiej. W ramach projektu w karczmie sądowej w Uniemyślu powstaje centrum edukacyjne (Ekocentrum Apollo) z multimedialną wystawą o motyłu i przyrodzie okolicy. Atrakcyjność ośrodka wzbogacać będzie hodowla niepylaka apollo na zapleczu zabytku, której celem jest zasilenie lokalnej dzikiej populacji motyla m.in. w rezerwacie Kruczy Kamień o osobniki z hodowli.

Dworzec w Lubawce

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Pierwszy budynek stacji kolejowej w Lubawce spłonął w 1892 r. i na przełomie wieków wybudowano nowy - jeszcze bardziej okazały.

Jest to jeden z największych dworców na Dolnym Śląsku (większy jest tylko Wrocław Główny). Mocno wydłużony trójkondygnacyjny budynek z

dwoma pięcioosiowymi, nieco wyższymi z ryzalitowanymi partiami, nakryty czterospadowymi dachami

o małym kącie nachylenia połaci. Ściany murowane z kamienia, detal kamienny: gzymsy kordonowe, portale, kroksztynowy gzyms wieńczący. Wiata peronowa – od strony południowo – wschodniej.

Obecnie budynek dworca jest w postępującej ruinie.

Fotografia 16. Widok na budynek dworca w Lubawce.

Tereny cmentarzy

Na terenie gminy znajdują się dawne zespoły cmentarne w następujących lokalizacjach:

- Chełmsko Śląskie, rzymsko-katolicki, za kościołem parafialnym, założony w XIX w,
- Chełmsko Śląskie, w rynku przy kościele p.w. Św. Rodziny założony w XVII w,
- Opawa, przy kościele p.w. św. Jadwigi w XVII w,
- Okrzeszyn, XVI w,
- Miskowice, przy kościele p.w. Wszystkich Świętych, XVI w,
- Miskowice, w centrum miejscowości, dawny ewangelicki,
- Lubawka, pl. Kościelny, XIV w,
- Lubawka, ul cmentarna, XIX w.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Lubawka spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne z reguły ogradzane są dekoracyjnymi płótkami oraz obsadzone roślinnością niską, nie tylko identyfikują mieszkańców pod względem wyznaniowym, ale stanowią też malowniczy akcent w miejscowym krajobrazie.

Fotografia 17. Przykład kapliczki kubaturowej w Białkowiec.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Dolnośląskiego

Na terenie gminy Lubawka znajduje się 46 obiektów nieruchomości, wpisanych do rejestru zabytków Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w gminie Lubawka [1].

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer i data wpisu do Rejestru Zabytków
1	Chełmsko Śląskie	Miasto	A/1809/368 z dn. 25.11.56
2	Chełmsko Śląskie	Kościół parafialny św. Rodziny (d. św. Józefa)	A/2048/1008 z dn. 8.01.64
3	Chełmsko Śląskie	Plebania kościoła św. Rodziny, ul. Powstańców Śląskich 2	A/2049/1318/J z dn. 3.12.97
4	Chełmsko Śląskie	Cmentarz parafialny	466/A/04 z dn. 10.12.04
5	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny, ul. Kamiennogórska 1	A/5465/1144 z dn. 11.11.64
6	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny, ul. Kamiennogórska 7	A/6071/1428 z dn. 4.10.65
7	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny, ul. Kamiennogórska 11	A/6072/1429 z dn. 6.10.65
8	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny, d. dom tkaczy tzw. „Siedmiu Braci”, ul. Kamiennogórska 21	A/6073/1431 z dn. 6.10.65
9	Chełmsko Śląskie	D. szkoła parafialna, ul. Kościelna 5	A/5518/1/1 z dn. 26.06.75
10	Chełmsko Śląskie	Domy podcieniowe, Rynek 5, 6, 7, 8, 9	A/5501/329 z dn. 6.11.56
11	Chełmsko	Domy podcieniowe, Rynek (5-14, 21, 22,	A/5481/620 z dn. 1.09.59

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer i data wpisu do Rejestru Zabytków
	Śląskie	29, 30)	
12	Chełmsko Śląskie	Kamienica, Rynek 15	A/5623/928/J z dn. 29.05.89
13	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny, Rynek 20	A/6074/1432 z dn. 6.10.65
14	Chełmsko Śląskie	Zespół domów tkaczy, tzw. „Dwunastu Apostołów”, ul. Sądecka 13-23	A/5496/404 z dn. 24.11.56
15	Jarkowice	Dwór, ob. dom mieszkalny, nr 155	A/5691/620/J z dn. 26.03.80
16	m. Lubawka	Miasto	A/1820/367 z dn. 25.11.56
17	m. Lubawka	Kościół parafialny Wniebowzięcia NMP, pl. Kościelny 1	A/2015/1148 z dn. 11.11.64
18	m. Lubawka	Plebania, pl. Kościelny 1	A/2016/1446 z dn. 18.10.65
19	m. Lubawka	Kościół pomocniczy św. Anny	A/2017/1149 z dn. 11.11.64
20	m. Lubawka – Podlesie	Kościół filialny św. Krzysztofa, d. Czternastu Świętych Wspomożycieli	A/2129/636/J z dn. 26.04.80
21	m. Lubawka	D. rezydencja opacka, ul. Podlesie 22: - Pałac - Oficyna - Budynki inwentarskie	A/5687/635/J z dn. 29.04.80
22	m. Lubawka	6 kaplic Kalwarii Lubawskiej na Świętej Górze: - kaplica św. Anny - kaplica Ostatniej Wieczerzy - kaplica Koronowania Chrystusa - kaplica MB Bolesnej - kaplica Grobu Pańskiego - kaplica Zmartwychwstania	A/5973/1-6 z dn. 30.07.15

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer i data wpisu do Rejestru Zabytków
23	m. Lubawka	Budynek dworca kolejowego oraz wiata peronowa, ul. Dworcowa, dz. 316/2, 316/29	A/6141/1-2 z dn. 20.05.19
24	m. Lubawka	Dom mieszkalny, ul. Kamiennogórska 11	A/5462/1151 z dn. 11.11.64
25	m. Lubawka	Willa wraz z parkiem, ul. Podlesie 25	A/5548/1303/J z dn. 30.06.97
26	m. Lubawka	Dom mieszkalny, ul. Wodna 28	A/5437/1449 z dn. 18.10.65
27	m. Lubawka	Ratusz, pl. Wolności 1	A/5678/669/J z dn. 11.05.81
28	m. Lubawka	Domy podcieniowe, pl. Wolności 6-13	A/5498/347 z dn. 22.11.56
29	m. Lubawka	Dom mieszkalny, ob. hotel, pl. Wolności 14	A/5438/1448 z dn. 18.10.65
30	m. Lubawka	Dom mieszkalny, pl. Wolności 19	A/5439/1447 z dn. 18.10.65
31	m. Lubawka	Dom mieszkalny, pl. Wolności 20	A/5463/1150 z dn. 11.11.64
32	Miszkowice	Kościół poewangelicki	A/5487/590 z dn. 25.08.59
33	Miszkowice	Kościół parafialny Wszystkich Świętych	A/2054/914 z dn. 31.07.61
34	Miszkowice	Cmentarz przy kościele Wszystkich Świętych	A/2055/690/J z dn. 6.07.81
35	Miszkowice	Pałac wraz z 2 bramami i budynkami gospodarczymi, nr 85	A/5671/699/J z dn. 7.09.81
36	Miszkowice	Dom mieszkalny, nr 125	A/5667/719/J z dn. 13.04.82
37	Miszkowice	D. karczma książęca, ob. Dom mieszkalny,	A/5672/698/J z dn. 7.09.81

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Numer i data wpisu do Rejestru Zabytków
		nr 132	
38	Okrzeszyn	Kościół filialny Narodzenia NMP	A/2051/915 z dn. 31.07.61
39	Okrzeszyn	D. kościół cmentarny św. Michała	A/5436/1451 z dn. 22.11.65
40	Okrzeszyn	Dom mieszkalny, d. plebania, nr 16	A/5689/622/J z dn. 3.04.80
41	Opawa	Kościół filialny św. Jadwigi z murem cmentarnym	A/2170/697/J z dn. 7.09.81
42	Opawa	Cmentarz przy kościele św. Jadwigi	A/2171/691/J z dn. 15.07.81
43	Opawa	Dwór sołtysi, ob. budynek gospodarczy nr 32	16/A/00 z dn. 28.04.00
44	Stara Białka	Kościół filialny św. Mateusza	A/2130/1453 z dn. 23.11.65
45	Uniemyśl	Kościół filialny św. Mateusza	A/2052/916 z dn. 31.07.61
46	Uniemyśl	Dom mieszkalny, d. karczma, nr 69	A/5683/643/J z dn. 4.08.80

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków jest zróżnicowany. Niektóre z wymienionych powyżej pozycji obecnie są w stanie głębokiej degradacji. Znajdują się także obiekty w dobrym stanie technicznym, poddawane systematycznym działaniom renowacji.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od ww. obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Lubawka wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu ww. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- czas powstania – nie później niż lata 50 XX w.;
- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lubawka przedstawiono w poniższej tabeli. Łącznie w zasobie GEZ znajduje się 732 objekty.

Tabela 2. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Lubawka [5].

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Rodzaj obiektu
Miasto					
1.	Lubawka	Miasto			Miasto
2.	Lubawka	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	Jana Pawła II		kościół
3.	Lubawka	Plebania przy kościele parafialnym	Jana Pawła II	8	plebania
4.	Lubawka	Budynek gospodarczy przy plebanii	Jana Pawła II		Gospodarczy
5.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	1	Dom mieszkalny
6.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	2	Dom mieszkalny
7.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	3	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
8.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	4	Dom mieszkalny
9.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	5	Dom mieszkalny
10.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	6	Dom mieszkalny
11.	Lubawka	Dom mieszkalny	Jana Pawła II	7	Dom mieszkalny
12.	Lubawka	Zespół kaplic Kalwarii Lubawskie na Świętej Górze:	Święta Góra		Zespół
13.	Lubawka	Kaplica św. Anny	Święta Góra		kaplica
14.	Lubawka	Kaplica Ostatniej Wieczerzy	Święta Góra		kaplica
15.	Lubawka	Kaplica Koronowania Chrystusa	Święta Góra		kaplica
16.	Lubawka	Kaplica MB Bolesnej	Święta Góra		kaplica
17.	Lubawka	Kaplica Grobu Pańskiego	Święta Góra		kaplica
18.	Lubawka	Kaplica Zmartwychwstania	Święta Góra		kaplica
19.	Lubawka	Ujęcie wody	Święta Góra		Przemysłowy
20.	Lubawka	Dom mieszkalny	Anielewiczka	1	Dom mieszkalny
21.	Lubawka	Dom mieszkalny	Anielewiczka	9	Dom mieszkalny
22.	Lubawka	Dom mieszkalny	Anielewiczka	10	Dom mieszkalny
23.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	4-6	Dom mieszkalny
24.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	8	Dom mieszkalny
25.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	11	Dom mieszkalny
26.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	12	Dom mieszkalny
27.	Lubawka	Magazyn I	Karkonoska	12	Przemysłowy
28.	Lubawka	d. tkalnia jedwabiu hala produkcyjna	Karkonoska	13	Przemysłowy
29.	Lubawka	Hala produkcyjna II	Karkonoska	13	Przemysłowy
30.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	15	Dom mieszkalny
31.	Lubawka	Dom mieszkalny	Karkonoska	16	Dom mieszkalny
32.	Lubawka	Willa	Karkonoska	18	Dom mieszkalny
33.	Lubawka	Willa	Karkonoska	19	Dom mieszkalny
34.	Lubawka	Willa	Karkonoska	21	Dom mieszkalny
35.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	1	Dom mieszkalny
36.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	3	Dom mieszkalny
37.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	7	Dom mieszkalny
38.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	9	Dom mieszkalny
39.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	11	Dom mieszkalny
40.	Lubawka	Dom mieszkalny	Boczna	12	Dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

41.	Lubawka	Budynek szkoły	Boczna	13	Dom mieszkalny
42.	Lubawka	Dom mieszkalny	Celna	2	Dom mieszkalny
43.	Lubawka	Dom mieszkalny	Celna	3	Dom mieszkalny
44.	Lubawka	Dom mieszkalny	Celna	4	Dom mieszkalny
45.	Lubawka	Magazyn Towarowy PKP	Celna		Przemysłowy
46.	Lubawka	Magazyn Towarowy PKP	Celna		Przemysłowy
47.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	1	Dom mieszkalny
48.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	3	Dom mieszkalny
49.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	4	Dom mieszkalny
50.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	5	Dom mieszkalny
51.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	6	Dom mieszkalny
52.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	7	Dom mieszkalny
53.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	8	Dom mieszkalny
54.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	9	Dom mieszkalny
55.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	10	Dom mieszkalny
56.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	13	Dom mieszkalny
57.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	14	Dom mieszkalny
58.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	15	Dom mieszkalny
59.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ciasna	18	Dom mieszkalny
60.	Lubawka	Dom mieszkalny	Cmentarna	3	Dom mieszkalny
61.	Lubawka	Dom mieszkalny	Cmentarna	5	Dom mieszkalny
62.	Lubawka	Dom mieszkalny	Cmentarna	6	Dom mieszkalny
63.	Lubawka	Cmentarz katolicki	Cmentarna		Cmentarz
64.	Lubawka	Budynek administracyjny cmentarza	Cmentarna		Budynek administracyjny
65.	Lubawka	Mur cmentarny	Cmentarna		Mur/ogrodzenie
66.	Lubawka	Kaplica rodziny Hannig na cmentarzu	Cmentarna		Kaplica
67.	Lubawka	Dom mieszkalny	Długosza	7	Dom mieszkalny
68.	Lubawka	Dom mieszkalny (dawna szkoła)	Długosza	5	Dom mieszkalny
69.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dolna	1	Dom mieszkalny
70.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dolna	2	Dom mieszkalny
71.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dolna	6	Dom mieszkalny
72.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dolna	12	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
73.	Lubawka	Dom mieszkalny	Domy kolejowe	1h	Dom mieszkalny
74.	Lubawka	Dom mieszkalny	Domy kolejowe	1b	Dom mieszkalny
75.	Lubawka	Dom mieszkalny	Domy kolejowe	1d	Dom mieszkalny
76.	Lubawka	Dom mieszkalny	Domy kolejowe	1g	Dom mieszkalny
77.	Lubawka	Dom mieszkalny	Drzymały	1	Dom mieszkalny
78.	Lubawka	Dom mieszkalny	Drzymały	2	Dom mieszkalny
79.	Lubawka	Dom mieszkalny	Drzymały	3	Dom mieszkalny
80.	Lubawka	Dworzec PKP	Dworcowa		Stacja kolejowa
81.	Lubawka	Wiata peronowa na stacji PKP	Dworcowa		Publiczny
82.	Lubawka	Budynek gospodarczy na stacji PKP	Dworcowa		Gospodarczy
83.	Lubawka	Budynek pomocniczy na stacji PKP	Dworcowa		Gospodarczy
84.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	2	Dom mieszkalny
85.	Lubawka	Dom mieszkalny, żłobek	Dworcowa	3-5	Dom mieszkalny
86.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	4	Dom mieszkalny
87.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	10	Dom mieszkalny
88.	Lubawka	Poczta	Dworcowa	7/11	Publiczny
89.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	16	Dom mieszkalny
90.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	19	Dom mieszkalny
91.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	20	Dom mieszkalny
92.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	21	Dom mieszkalny
93.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	22	Dom mieszkalny
94.	Lubawka	Dawny budynek sądu	Dworcowa	23	Dom mieszkalny
95.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	24	Dom mieszkalny
96.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	25	Dom mieszkalny
97.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	27	Dom mieszkalny
98.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	31	Dom mieszkalny
99.	Lubawka	Dom mieszkalny	Dworcowa	33	Dom mieszkalny
100.	Lubawka	Dom mieszkalny	Garbarska	1	Dom mieszkalny
101.	Lubawka	Dom mieszkalny	Garbarska	2	Dom mieszkalny
102.	Lubawka	Dom mieszkalny	Garbarska	4	Dom mieszkalny
103.	Lubawka	Magazyn	Gazowa	6	Gospodarczy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

104.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	1	Dom mieszkalny
105.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	2	Dom mieszkalny
106.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	2a	Dom mieszkalny
107.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	6	Dom mieszkalny
108.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	9	Dom mieszkalny
109.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	11	Dom mieszkalny
110.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	13	Dom mieszkalny
111.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	15	Dom mieszkalny
112.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	17	Dom mieszkalny
113.	Lubawka	Willa	Kamiennogórska	18	Dom mieszkalny
114.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	19	Dom mieszkalny
115.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	19a	Dom mieszkalny
116.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	20	Dom mieszkalny
117.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	21	Dom mieszkalny
118.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	22	Dom mieszkalny
119.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	23	Dom mieszkalny
120.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	24	Dom mieszkalny
121.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	25	Dom mieszkalny
122.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	27	Dom mieszkalny
123.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kamiennogórska	28	Dom mieszkalny
124.	Lubawka	Willa	Kamiennogórska	32	Dom mieszkalny
125.	Lubawka	Park miejski	Kamiennogórska		Park/Ogród
126.	Lubawka	Dom mieszkalny I w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Dom mieszkalny
127.	Lubawka	Dom mieszkalny II w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Dom mieszkalny
128.	Lubawka	Hala produkcyjna w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Przemysłowy
129.	Lubawka	Budynek w zespole przemysłowym (3 kondygnacyjny)	Kamiennogórska	34	Przemysłowy
130.	Lubawka	Magazyn w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Gospodarczy
131.	Lubawka	Magazyn II w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Gospodarczy
132.	Lubawka	Budynek w zespole przemysłowym (2 kondygnacyjny)	Kamiennogórska	34	Przemysłowy
133.	Lubawka	Kotłownia w zespole przemysłowym	Kamiennogórska	34	Przemysłowy
134.	Lubawka	Transformator	Kamiennogórska	34	
135.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	9b	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
136.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	10	Dom mieszkalny
137.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	12	Dom mieszkalny
138.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	13a	Dom mieszkalny
139.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	14	Dom mieszkalny
140.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	15	Dom mieszkalny
141.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	16	Dom mieszkalny
142.	Lubawka	Dom mieszkalny	Kościuszki	19a	Dom mieszkalny
143.	Lubawka	Dom mieszkalny	Krótka	1	Dom mieszkalny
144.	Lubawka	Dom mieszkalny	Łączna	2	Dom mieszkalny
145.	Lubawka	Dom mieszkalny	Łączna	10	Dom mieszkalny
146.	Lubawka	Willa	Mickiewicza	2	Dom mieszkalny
147.	Lubawka	Dom mieszkalny	Mickiewicza	7	Dom mieszkalny
148.	Lubawka	Dom mieszkalny	Mickiewicza	9/11	Dom mieszkalny
149.	Lubawka	Willa	Mickiewicza	10	Dom mieszkalny
150.	Lubawka	Dom mieszkalny	Nadbrzeżna	1	Dom mieszkalny
151.	Lubawka	Dom mieszkalny	Nadbrzeżna	2	Dom mieszkalny
152.	Lubawka	Dom mieszkalny	Nadbrzeżna	5	Dom mieszkalny
153.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ogrodowa	3	Dom mieszkalny
154.	Lubawka	Dom mieszkalny	Ogrodowa	4	Dom mieszkalny
155.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	1	Dom mieszkalny
156.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	3	Dom mieszkalny
157.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	6	Dom mieszkalny
158.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	9	Dom mieszkalny
159.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	12	Dom mieszkalny
160.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	15	Dom mieszkalny
161.	Lubawka	Dom mieszkalny	Piastowska	17	Dom mieszkalny
162.	Lubawka	Dom mieszkalny	Pocztowa	1	Dom mieszkalny
163.	Lubawka	Dom mieszkalny	Pocztowa	3	Dom mieszkalny
164.	Lubawka	Dom mieszkalny	Pocztowa	5	Dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

165.	Lubawka	Dom mieszkalny	Pocztowa	6	Dom mieszkalny
166.	Lubawka	Dom mieszkalny	Pocztowa	14	Dom mieszkalny
167.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	34	Dom mieszkalny
168.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	37	Dom mieszkalno - gospodarczy
169.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	62	Dom mieszkalny
170.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	71	Dom mieszkalny
171.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	94	Dom mieszkalny
172.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	95	Dom mieszkalny
173.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podgórze	96	Dom mieszkalny
174.	Lubawka	kościół pomocniczy pw. 14 Świętych Wspomożycieli	Podlesie		kościół
175.	Lubawka	Rezydencja opacka	Podlesie		Zespół
176.	Lubawka	Pałac	Podlesie		Pałac
177.	Lubawka	oficyna mieszkalna w zespole	Podlesie		Oficyna
178.		Stodoła w zespole			Gospodarczy
179.	Lubawka	Budynek mieszkalno - gospodarczy w zespole	Podlesie		Gospodarczy
180.	Lubawka	Brama wjazdowa w zespole	Podlesie		Inny
181.	Lubawka	Ogród przy domu opata w zespole	Podlesie		Park/Ogród
182.	Lubawka	Kościół parafialny Polsko-katolicki p.w. MB Wniebowziętej	Podlesie		kościół
183.	Lubawka	Willa	Podlesie	1	Dom mieszkalny
184.	Lubawka	Dom mieszkalno – gospodarczy	Podlesie	5	Dom mieszkalno – gospodarczy
185.	Lubawka	d. ośrodek kolonijny	Podlesie	12	Dom mieszkalny
186.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podlesie	16	Dom mieszkalny
187.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podlesie	17	Dom mieszkalny
188.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podlesie	18	Dom mieszkalny
189.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podlesie	23	Dom mieszkalny
190.	Lubawka	Dom mieszkalny	Podlesie	24	Dom mieszkalny
191.	Lubawka	Stodoła	Podlesie	24	Gospodarczy
192.	Lubawka	Willa	Podlesie	25	Dom mieszkalny
193.	Lubawka	park przy willi	Podlesie	25	Park/Ogród
194.	Lubawka	Dom mieszkalny	Przyjaciół Żołnierza	1a	Dom mieszkalny
195.	Lubawka	Dom mieszkalny	Przyjaciół Żołnierza	4b	Dom mieszkalny
196.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sienkiewicza	1	Dom mieszkalny
197.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sienkiewicza	4	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
198.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	1	Dom mieszkalny
199.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	4	Dom mieszkalny
200.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	5	Dom mieszkalny
201.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	6	Dom mieszkalny
202.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	7/9	Dom mieszkalny
203.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	10	Dom mieszkalny
204.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	12	Dom mieszkalny
205.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	13	Dom mieszkalny
206.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	14	Dom mieszkalny
207.	Lubawka	Budynek gospodarczy	Sudecka	14	Gospodarczy
208.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	15	Dom mieszkalny
209.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	20	Dom mieszkalny
210.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	21	Dom mieszkalny
211.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	23	Dom mieszkalny
212.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	24	Dom mieszkalny
213.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	30	Dom mieszkalny
214.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	38	Dom mieszkalny
215.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	3	Dom mieszkalny
216.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	5	Dom mieszkalny
217.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	6	Dom mieszkalny
218.	Lubawka	Willa, przedszkole	Szymrychowska	7	Dom mieszkalny
219.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	8	Dom mieszkalny
220.	Lubawka	Dom mieszkalny	Szymrychowska	9	Dom mieszkalny
221.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	10	Dom mieszkalny
222.	Lubawka	Dom mieszkalny	Szymrychowska	11	Dom mieszkalny
223.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	12	Dom mieszkalny
224.	Lubawka	Dom mieszkalny	Szymrychowska	13	Dom mieszkalny
225.	Lubawka	Dom mieszkalny	Szymrychowska	14	Dom mieszkalny
226.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	15	Dom mieszkalny
227.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	16	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
228.	Lubawka	Willa „Rodło”	Szymrychowska	18	Dom mieszkalny
229.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	20	Dom mieszkalny
230.	Lubawka	Willa	Szymrychowska	22	Dom mieszkalny
231.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	1	Dom mieszkalny
232.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	2	Dom mieszkalny
233.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	4	Dom mieszkalny
234.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	5	Dom mieszkalny
235.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	6	Dom mieszkalny
236.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	5	Dom mieszkalny
237.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	6	Dom mieszkalny
238.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	7-9	Dom mieszkalny
239.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	10	Dom mieszkalny
240.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	12	Dom mieszkalny
241.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	13	Dom mieszkalny
242.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	14	Dom mieszkalny
243.	Lubawka	Dawny dom mieszkalny	Sudecka	14	Gospodarczy
244.	Lubawka	Nadleśnictwo	Sudecka	15	Nadleśnictwo
245.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	20	Dom mieszkalny
246.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	21	Dom mieszkalny
247.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	23	Dom mieszkalny
248.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	24	Dom mieszkalny
249.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	25	Dom mieszkalny
250.	Lubawka	Dom mieszkalny	Sudecka	38	Dom mieszkalny
251.	Lubawka	Dom mieszkalny	Tkacka	2	Dom mieszkalny
252.	Lubawka	Dom mieszkalno - gospodarczy	Tkacka	5	Dom mieszkalny
253.	Lubawka	Dom mieszkalny	Tkacka	10	Dom mieszkalny
254.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wąska	4	Dom mieszkalny
255.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wiejska	1	Dom mieszkalny
256.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wodna	27	Dom mieszkalny
257.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wodna	28	Dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

258.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	1	Dom mieszkalny
259.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	2	Dom mieszkalny
260.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	3	Dom mieszkalny
261.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	5	Dom mieszkalny
262.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	6	Dom mieszkalny
263.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	7	Dom mieszkalny
264.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	9	Dom mieszkalny
265.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	10	Dom mieszkalny
266.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	11	Dom mieszkalny
267.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	13	Dom mieszkalny
268.	Lubawka	Willa	Wojska Polskiego	14	Dom mieszkalny
269.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	15	Dom mieszkalny
270.	Lubawka	Zakłady Wyrobów Azbestowych „GAMBIT”	Wojska Polskiego	16	Przemysłowy
271.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	17	Dom mieszkalny
272.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	19	Dom mieszkalny
273.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	25	Dom mieszkalny
274.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	26	Dom mieszkalny
275.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	27	Dom mieszkalny
276.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	29	Dom mieszkalny
277.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	30a	Dom mieszkalny
278.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	32	Dom mieszkalny
279.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	33	Dom mieszkalny
280.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	34	Dom mieszkalny
281.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	38	Dom mieszkalny
282.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	39/41	Dom mieszkalny
283.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	43	Dom mieszkalny
284.	Lubawka	Willa	Wojska Polskiego	44	Dom mieszkalny
285.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	45	Dom mieszkalny
286.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	46	Dom mieszkalny
287.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wojska Polskiego	78	Dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
288.	Lubawka	Kościół pomocniczy p.w. św. Anny, d. kaplica cmentarna p.w. św. Krzyża	Wojska Polskiego		kościół
289.	Lubawka	Mur przy kościele św. Anny	Wojska Polskiego		Mur/ogrodzenie
290.	Lubawka	Kościół, dawny ewangelicki	Wojska Polskiego		kościół
291.	Lubawka	Dom mieszkalny (ratusz)	Wolności Plac	1	Dom mieszkalny
292.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	2	Dom mieszkalny
293.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	3	Dom mieszkalny
294.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	4	Dom mieszkalny
295.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	5	Dom mieszkalny
296.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	6	Dom mieszkalny
297.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	7	Dom mieszkalny
298.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	8	Dom mieszkalny
299.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	9	Dom mieszkalny
300.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	10	Dom mieszkalny
301.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	11	Dom mieszkalny
302.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	12	Dom mieszkalny
303.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	13	Dom mieszkalny
304.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	13a	Dom mieszkalny
305.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	14	Dom mieszkalny
306.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	15	Dom mieszkalny
307.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	16	Dom mieszkalny
308.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	17	Dom mieszkalny
309.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	18	Dom mieszkalny
310.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	19	Dom mieszkalny
311.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	20	Dom mieszkalny
312.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	21	Dom mieszkalny
313.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	22	Dom mieszkalny
314.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	23	Dom mieszkalny
315.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	24	Dom mieszkalny
316.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	25	Dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

317.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	26	Dom mieszkalny
318.	Lubawka	Dom mieszkalny	Wolności Plac	27	Dom mieszkalny
319.	Lubawka	Dom mieszkalny	Zielona	10	Dom mieszkalny
320.	Lubawka	Dom mieszkalny	Zielona	14	Dom mieszkalny
321.	Lubawka	Dom mieszkalny	Zielona	16	Dom mieszkalny
322.	Lubawka	kaplica	Zielona		Kaplica
323.	Lubawka	Wiadukt	Lipowa		Most
324.	Lubawka	Most na Czarnuszcze	Wojska Polskiego		Most
325.	Lubawka	Kaplica murowana	Podgórze		Kaplica
326.	Lubawka	trafostacja	Podgórze		trafostacja
Obszar wiejski					
327.	Błazejów	Kapliczka przydrożna			Kapliczka
328.	Błazejów	dom mieszkalny		13	dom mieszkalny
329.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		14	dom mieszkalny
330.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		15	dom mieszkalny
331.	Błazejów	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny
332.	Błazejów	dom mieszkalny		25	dom mieszkalny
333.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		32	dom mieszkalny
334.	Błazejów	dom mieszkalny		58	dom mieszkalny
335.	Błazejów	dom mieszkalny		73	dom mieszkalny
336.	Błazejów	dom mieszkalny		75	dom mieszkalny
337.	Błazejów	dom mieszkalny		80	dom mieszkalny
338.	Błazejów	dom mieszkalny		86	dom mieszkalny
339.	Błazejów	dom mieszkalny		87	dom mieszkalny
340.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		89	dom mieszkalny
341.	Błazejów	dom mieszkalny		101	dom mieszkalny
342.	Błazejów	dom mieszkalny		107	dom mieszkalny
343.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		112	dom mieszkalny
344.	Błazejów	dom mieszkalny		118	dom mieszkalny
345.	Błazejów	Dom mieszkalno-gospodarczy		131	dom mieszkalny
346.	Błazejów	dom mieszkalny		137	dom mieszkalny
347.	Błazkowa	Kaplica przydrożna			Kapliczka
348.	Błazkowa	Transformator			Transformator
349.	Błazkowa	Stacja kolejowa ob. dom		20a	Stacja kolejowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

		mieszkalny			
350.	Błażkowa	dom mieszkalny		1	dom mieszkalny
351.	Błażkowa	dom mieszkalny		2	dom mieszkalny
352.	Błażkowa	dom mieszkalny w zespole		3	dom mieszkalny
353.	Błażkowa	Brama w zespole		3	Inny
354.	Błażkowa	Budynek gospodarczy I w zespole		3	Budynek gospodarczy
355.	Błażkowa	Budynek gospodarczy II w zespole		3	Budynek gospodarczy
356.	Błażkowa	dom mieszkalny		8	dom mieszkalny
357.	Błażkowa	Leśniczówka		9	Leśniczówka
358.	Błażkowa	Dom mieszkalno-gospodarczy		10	dom mieszkalny
359.	Błażkowa	dom mieszkalny		18	dom mieszkalny
360.	Błażkowa	dom mieszkalny		19	dom mieszkalny
361.	Błażkowa	Dom ob. świetlica wiejska		20	dom mieszkalny
362.	Błażkowa	dom mieszkalny		25	dom mieszkalny
363.	Błażkowa	dom mieszkalny		27	dom mieszkalny
364.	Błażkowa	dom mieszkalny		42	dom mieszkalny
365.	Błażkowa	dom mieszkalny		43	dom mieszkalny
366.	Błażkowa	Budynek gospodarczy		43	dom mieszkalny
367.	Błażkowa	Dom mieszkalno-gospodarczy		47	dom mieszkalny
368.	Błażkowa	dom		49	dom mieszkalny
369.	Błażkowa	Dom mieszkalno-gospodarczy		49	dom mieszkalny
370.	Bukówka	Kapliczka przydrożna			Kapliczka
371.	Bukówka	Szkoła		15	Publiczny
372.	Bukówka	Transformator			Transformator
373.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		3	dom mieszkalny
374.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		4	dom mieszkalny
375.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		5	dom mieszkalny
376.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	dom mieszkalny
377.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		20	dom mieszkalny
378.	Bukówka	dom mieszkalny		21	dom mieszkalny
379.	Bukówka	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny
380.	Bukówka	dom mieszkalny		23	dom mieszkalny
381.	Bukówka	dom mieszkalny		26	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
382.	Bukówka	dom mieszkalny		28	dom mieszkalny
383.	Bukówka	dom mieszkalny		29	dom mieszkalny
384.	Bukówka	dom mieszkalny		31	dom mieszkalny
385.	Bukówka	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny
386.	Bukówka	dom mieszkalny		36	dom mieszkalny
387.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		40	dom mieszkalny
388.	Bukówka	Stodoła		40	gospodarczy
389.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		42	dom mieszkalny
390.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		43	dom mieszkalny
391.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		44	dom mieszkalny
392.	Bukówka	dom mieszkalny		52	dom mieszkalny
393.	Bukówka	dom mieszkalny		54	dom mieszkalny
394.	Bukówka	dom mieszkalny		60	dom mieszkalny
395.	Bukówka	dom mieszkalny Częściowo zawalony		66	dom mieszkalny
396.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		67	dom mieszkalny
397.	Bukówka	Stodoła		67	gospodarczy
398.	Bukówka	Dom mieszkalno-gospodarczy		68	dom mieszkalny
399.	Chełmsko Śląskie	Układ przestrzenny miejscowości			Miasto
400.	Chełmsko Śląskie	Kościół parafialny p.w. św. Rodziny (d. św. Józefa)	Powstańców Śląskich		Kościół
401.	Chełmsko Śląskie	Plebania	Powstańców Śląskich	2	Plebania
402.	Chełmsko Śląskie	Dom d. szkoła parafialna	Kościelna	5	dom mieszkalny
403.	Chełmsko Śląskie	Cmentarz przykościelny	Powstańców Śląskich		Cmentarz
404.	Chełmsko Śląskie	Cmentarz parafialny katolicki	Kościelna		Cmentarz
405.	Chełmsko Śląskie	Kaplica cmentarna	Kościelna		Kaplica
406.	Chełmsko Śląskie	brama w murze cmentarza przykościelnego	Kościelna		Inny
407.	Chełmsko Śląskie	brama I na cmentarzu parafialnym	Kościelna		Inny
408.	Chełmsko Śląskie	brama II na cmentarzu parafialnym	Kościelna		Inny
409.	Chełmsko Śląskie	brama III na cmentarzu parafialnym	Kościelna		Inny
410.	Chełmsko Śląskie	Kościół d. ewangelicki	Kościelna B		Kościół
411.	Chełmsko Śląskie	Kaplica p.w. św. Anny			Kaplica

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

412.	Chełmsko Śląskie	Brama wjazdowa przy plebani	Kościelna		Inny
413.	Chełmsko Śląskie	kaplica	Sadecka	50	Kaplica
414.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Błażejewska	3	dom mieszkalny
415.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Błażejewska	4	dom mieszkalny
416.	Chełmsko Śląskie	Łaźnia tkalni Inu	Kamiennogórska	5	Przemysłowy
417.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	1	dom mieszkalny
418.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	2	dom mieszkalny
419.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	3	dom mieszkalny
420.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	4	dom mieszkalny
421.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	5	dom mieszkalny
422.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	6	dom mieszkalny
423.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	7	dom mieszkalny
424.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	9	dom mieszkalny
425.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	11	dom mieszkalny
426.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	16	dom mieszkalny
427.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	18	dom mieszkalny
428.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	20	dom mieszkalny
429.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny, d. dom tkaczy z zespołu tzw. „Siedmiu Braci”,	Kamiennogórska	21	dom mieszkalny
430.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	30	dom mieszkalny
431.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	35	dom mieszkalny
432.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	37	dom mieszkalny
433.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	51-53	dom mieszkalny
434.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kamiennogórska	65	dom mieszkalny
435.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kościelna B	1	dom mieszkalny
436.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Kościelna B	2	dom mieszkalny
437.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny w zespole	Kościelna B	4	dom mieszkalny
438.	Chełmsko Śląskie	Brama i ogrodzenie w zespole	Kościelna B	4	Inny
439.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	1	dom mieszkalny
440.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	2	dom mieszkalny
441.	Chełmsko	dom mieszkalny	Lubawska	5	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

	Śląskie				mieszkalny
442.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	8	dom mieszkalny
443.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	9	dom mieszkalny
444.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	12	dom mieszkalny
445.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	20	dom mieszkalny
446.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	21	dom mieszkalny
447.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	23	dom mieszkalny
448.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	24	dom mieszkalny
449.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	26	Ośrodek zdrowia
450.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	28	dom mieszkalny
451.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	29	dom mieszkalny
452.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	30	dom mieszkalny
453.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Lubawska	31	dom mieszkalny
454.	Chełmsko Śląskie	Hala produkcyjna I	Lubawska	45	Przemysłowy
455.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Matejki	5	dom mieszkalny
456.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Matejki	7	dom mieszkalny
457.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Pocztowa	7	dom mieszkalny
458.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Pocztowa	4	dom mieszkalny
459.	Chełmsko Śląskie	Pocztą	Pocztowa	9	Publiczny
460.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Podhalańska	8	dom mieszkalny
461.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Podhalańska	14	dom mieszkalny
462.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Podhalańska	26	dom mieszkalny
463.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Podhalańska	28	dom mieszkalny
464.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Polna	9	dom mieszkalny
465.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Polna	13	dom mieszkalny
466.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	1	dom mieszkalny
467.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	3	dom mieszkalny
468.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Powstańców Śląskich	5	dom mieszkalny
469.	Chełmsko Śląskie	Ośrodek Zdrowia	Rynek	7	Publiczny
470.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	1	dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

471.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	2	dom mieszkalny
472.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	3	dom mieszkalny
473.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	4	dom mieszkalny
474.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	5	dom mieszkalny
475.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	6	dom mieszkalny
476.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	7	dom mieszkalny
477.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	8	dom mieszkalny
478.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	9	dom mieszkalny
479.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	10	dom mieszkalny
480.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	11	dom mieszkalny
481.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	12	dom mieszkalny
482.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	13	dom mieszkalny
483.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	14	dom mieszkalny
484.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	15	dom mieszkalny
485.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	16	dom mieszkalny
486.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	17	dom mieszkalny
487.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	18	dom mieszkalny
488.	Chełmsko Śląskie	Dawna Szkoła	Rynek	19	dom mieszkalny
489.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	20	dom mieszkalny
490.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	21	dom mieszkalny
491.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	22	dom mieszkalny
492.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	26	dom mieszkalny
493.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	27	dom mieszkalny
494.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	28	dom mieszkalny
495.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	29	dom mieszkalny
496.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Rynek	30	dom mieszkalny
497.	Chełmsko Śląskie	Magazyn z częścią mieszkalną	Sadecka	4	Przemysłowy
498.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	6	dom mieszkalny
499.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	12	dom mieszkalny
500.	Chełmsko	Zespół domów tkaczy, tzw.	Sądecka	13-23	Zespół

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

	Śląskie	„Dwunastu Apostołów”,			
501.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole domków tkaczy „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	13	dom mieszkalny
502.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	14	dom mieszkalny
503.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	15	dom mieszkalny
504.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	16	dom mieszkalny
505.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	17	dom mieszkalny
506.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	18	dom mieszkalny
507.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	19	dom mieszkalny
508.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	20	dom mieszkalny
509.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	21	dom mieszkalny
510.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	22	dom mieszkalny
511.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalny w zespole „Dwunastu Apostołów”	Sądecka	23	dom mieszkalny
512.	Chełmsko Śląskie	dom	Sądecka	24	dom mieszkalny
513.	Chełmsko Śląskie	dom	Sądecka	25	dom mieszkalny
514.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	26	dom mieszkalny
515.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	29	dom mieszkalny
516.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	33	dom mieszkalny
517.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	40	dom mieszkalny
518.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalno-gospodarczy	Sądecka	43	dom mieszkalny
519.	Chełmsko Śląskie	Dom mieszkalno-gospodarczy	Sądecka	50	dom mieszkalny
520.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	57	dom mieszkalny
521.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	61	dom mieszkalny
522.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	63	dom mieszkalny
523.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	75	dom mieszkalny
524.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Sądecka	87	dom mieszkalny
525.	Chełmsko Śląskie	Leśniczówka	Sądecka	94	dom mieszkalny
526.	Chełmsko Śląskie	Leśniczówka	Sądecka	93	dom mieszkalny
527.	Chełmsko Śląskie	Leśniczówka	Sądecka	93	Budynek gospodarczy
528.	Chełmsko Śląskie	dom mieszkalny	Starorynkowa	6	dom mieszkalny
529.	Chełmsko	dom mieszkalny	Starorynkowa	8	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

	Śląskie				mieszkalny
530.	Chełmsko Śląskie	Stacja kolejowa	Lubawska	31a	Stacja kolejowa
531.	Chełmsko Śląskie	Most			Most
532.	Chełmsko Śląskie	Trafostacja			Trafostacja
533.	Jarkowice	Hala produkcyjna – Zakłady Chemii Gospodarczej „Pollena”			Przemysłowy
534.	Jarkowice	Budynek mieszkalno gospodarczy			Przemysłowy
535.	Jarkowice	Piec wapienniczy			Przemysłowy
536.	Jarkowice	Most	obok "Polleny"		Most
537.	Jarkowice	Most na rzece Złotej			Most
538.	Jarkowice	Transformator			Transformator
539.	Jarkowice	dom mieszkalny		12	dom mieszkalny
540.	Jarkowice	dom mieszkalny		13	dom mieszkalny
541.	Jarkowice	dom mieszkalny		14	dom mieszkalny
542.	Jarkowice	dom mieszkalny		16	dom mieszkalny
543.	Jarkowice	Remiza strażacka		17	Remiza strażacka
544.	Jarkowice	Remiza strażacka II		17	Remiza strażacka
545.	Jarkowice	dom mieszkalny		18	dom mieszkalny
546.	Jarkowice	dom mieszkalny		19	dom mieszkalny
547.	Jarkowice	dom mieszkalny		20	dom mieszkalny
548.	Jarkowice	dom mieszkalny		21	dom mieszkalny
549.	Jarkowice	dom mieszkalno - gospodarczy		21	dom mieszkalny
550.	Jarkowice	Budynek gospodarczy		21	gospodarczy
551.	Jarkowice	Budynek gospodarczy		22	gospodarczy
552.	Jarkowice	Dom – Szkolne Schronisko Młodzieżowe		26	Publiczny
553.	Jarkowice	dom mieszkalny		27	dom mieszkalny
554.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		30	dom mieszkalny
555.	Jarkowice	dom mieszkalny		38	dom mieszkalny
556.	Jarkowice	dom mieszkalny		42	dom mieszkalny
557.	Jarkowice	dom mieszkalny		52	dom mieszkalny
558.	Jarkowice	dom mieszkalny		55	dom mieszkalny
559.	Jarkowice	Leśnictwo		56	dom mieszkalny
560.	Jarkowice	Ośrodek Kolonijny ZPL „Jaś”		57	Publiczny
561.	Jarkowice	Ośrodek Kolonijny ZPL „Małgosia”		58	Publiczny
562.	Jarkowice	Ośrodek kolonijny „Len”		77	Publiczny
563.	Jarkowice	dom mieszkalny		93	dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

564.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		95	dom mieszkalny
565.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		102	dom mieszkalny
566.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		103	dom mieszkalny
567.	Jarkowice	dom mieszkalny		104	dom mieszkalny
568.	Jarkowice	dom mieszkalny		106	dom mieszkalny
569.	Jarkowice	dom mieszkalny		107	dom mieszkalny
570.	Jarkowice	dom mieszkalny		111	dom mieszkalny
571.	Jarkowice	dom mieszkalny		114	dom mieszkalny
572.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		115	dom mieszkalny
573.	Jarkowice	dom		116	dom mieszkalny
574.	Jarkowice	dom		120	dom mieszkalny
575.	Jarkowice	dom mieszkalny		134	dom mieszkalny
576.	Jarkowice	dom mieszkalny		136	dom mieszkalny
577.	Jarkowice	dom mieszkalny		145	dom mieszkalny
578.	Jarkowice	dom mieszkalny		149	dom mieszkalny
579.	Jarkowice	dom mieszkalny		155	dom mieszkalny
580.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		157	dom mieszkalny
581.	Jarkowice	dom mieszkalny		158	dom mieszkalny
582.	Jarkowice	dom mieszkalny		162	dom mieszkalny
583.	Jarkowice	dom mieszkalny		163	dom mieszkalny
584.	Jarkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		164	dom mieszkalny
585.	Jarkowice	dom		166	dom mieszkalny
586.	Jarkowice	Leśniczówka		167	Leśniczówka
587.	Jarkowice	Świetlica wiejska		168	Publiczny
588.	Jarkowice	dom mieszkalny		171	dom mieszkalny
589.	Miszkowice	Kościół parafialny Wszystkich Świętych pw.			Kościół
590.	Miszkowice	Mur przykościelny			Mur/ogrodzenie
591.	Miszkowice	Cmentarz przykościelny			Cmentarz
592.	Miszkowice	Kościół ewangelicki, ob. ruina			Kościół
593.	Miszkowice	Pałac		85	Pałac
594.	Miszkowice	Stodoła		85	Stodoła
595.	Miszkowice	Obora		85	Obora
596.	Miszkowice	Brama wjazdowa		85	Brama wjazdowa
597.	Miszkowice	Brama wjazdowa		85	Brama

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

				wjazdowa
598.	Miszkowice	Mostek na rzece przy kościele		Most
599.	Miszkowice	Kaplica cmentarna		Kaplica
600.	Miszkowice	Most na rzece Bachorzyna		Most
601.	Miszkowice	Zbiorcza szkoła gminna	8	Publiczny
602.	Miszkowice	Zasadnicza szkoła gminna	34	Publiczny
603.	Miszkowice	Dawny wiejski ośrodek zdrowia	72	
604.	Miszkowice	Budynek administracji dawn. Gambit	73	
605.	Miszkowice	Młyn papierniczy – Pozostałość: komin i partia cokolowa		Przemysłowy
606.	Miszkowice	dom mieszkalny	1	dom mieszkalny
607.	Miszkowice	dom mieszkalny	2	dom mieszkalny
608.	Miszkowice	dom mieszkalny	7	dom mieszkalny
609.	Miszkowice	willa	12	dom mieszkalny
610.	Miszkowice	Plebania	13	Plebania
611.	Miszkowice	dom mieszkalny	16	dom mieszkalny
612.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	30	dom mieszkalny
613.	Miszkowice	dom mieszkalny	31	dom mieszkalny
614.	Miszkowice	dom mieszkalny	37	dom mieszkalny
615.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	40	dom mieszkalny
616.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	42	dom mieszkalny
617.	Miszkowice	dom mieszkalny	43	dom mieszkalny
618.	Miszkowice	dom mieszkalny	59	dom mieszkalny
619.	Miszkowice	dom mieszkalny	60	dom mieszkalny
620.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	63	dom mieszkalny
621.	Miszkowice	dom mieszkalny	68	dom mieszkalny
622.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	69	dom mieszkalny
623.	Miszkowice	Budynek gospodarczy	69	gospodarczy
624.	Miszkowice	Budynek gospodarczy	69	gospodarczy
625.	Miszkowice	Stodoła	69	gospodarczy
626.	Miszkowice	Park	69	Park
627.	Miszkowice	dom mieszkalny	74	dom mieszkalny
628.	Miszkowice	dom mieszkalny	84	dom mieszkalny
629.	Miszkowice	dom mieszkalny	87	dom mieszkalny
630.	Miszkowice	dom mieszkalny	88	dom mieszkalny
631.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	91	dom mieszkalny
632.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy	92	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
633.	Miszkowice	stodoła		92	Budynek gospodarczy
634.	Miszkowice	dom mieszkalny		94	dom mieszkalny
635.	Miszkowice	dom mieszkalny		95	dom mieszkalny
636.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		100	dom mieszkalny
637.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		103	dom mieszkalny
638.	Miszkowice	dom mieszkalny		105	dom mieszkalny
639.	Miszkowice	dom mieszkalny		106	dom mieszkalny
640.	Miszkowice	dom mieszkalny		107	dom mieszkalny
641.	Miszkowice	dom mieszkalny		108	dom mieszkalny
642.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		109	dom mieszkalny
643.	Miszkowice	dom mieszkalny		110	dom mieszkalny
644.	Miszkowice	dom mieszkalny		117	dom mieszkalny
645.	Miszkowice	dom mieszkalny		118	dom mieszkalny
646.	Miszkowice	dom mieszkalny		120	dom mieszkalny
647.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		123	dom mieszkalny
648.	Miszkowice	dom mieszkalny		124	dom mieszkalny
649.	Miszkowice	dom mieszkalny		125	dom mieszkalny
650.	Miszkowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		129	dom mieszkalny
651.	Miszkowice	dom mieszkalny		131	dom mieszkalny
652.	Miszkowice	Dawna karczma książęca		132	dom mieszkalny
653.	Miszkowice	dom mieszkalny		133	dom mieszkalny
654.	Miszkowice	dom mieszkalny		135	dom mieszkalny
655.	Miszkowice	dom mieszkalny		136	dom mieszkalny
656.	Miszkowice	dom mieszkalny		138	dom mieszkalny
657.	Miszkowice	dom mieszkalny		140	dom mieszkalny
658.	Niedamirów	Dawna szkoła		56	Pensjonat
659.	Niedamirów	kaplica			Kaplica
660.	Niedamirów	dom mieszkalny		7	dom mieszkalny
661.	Niedamirów	stodoła		10	Budynek gospodarczy
662.	Niedamirów	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

663.	Niedamirów	Dom		15	dom mieszkalny
664.	Niedamirów	dom mieszkalny		56	dom mieszkalny
665.	Niedamirów	Dom		59	dom mieszkalny
666.	Niedamirów	Dom		60	dom mieszkalny
667.	Niedamirów	dom mieszkalny		65	dom mieszkalny
668.	Niedamirów	dom mieszkalny		67	dom mieszkalny
669.	Niedamirów	dom mieszkalny		68	dom mieszkalny
670.	Niedamirów	dom mieszkalny		69	dom mieszkalny
671.	Niedamirów	dom mieszkalny		71a	dom mieszkalny
672.	Niedamirów	dom mieszkalny		71b	dom mieszkalny
673.	Niedamirów	dom mieszkalny		77	dom mieszkalny
674.	Niedamirów	Transformator			Transformator
675.	Okrzeszyn	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP			Kościół
676.	Okrzeszyn	Mur wokół plebani			
677.	Okrzeszyn	Kościół cmentarny pw. św. Michała			Kościół
678.	Okrzeszyn	Cmentarz przykościelny			Cmentarz
679.	Okrzeszyn	Mur cmentarza przy kościele św. Michała			Mur/ogrodzenie
680.	Okrzeszyn	Kaplica opuszczona			Kaplica
681.	Okrzeszyn	Kapliczka przydrożna I			Kapliczka
682.	Okrzeszyn	Stacja kolejowa			Stacja kolejowa
683.	Okrzeszyn	Most			Most
684.	Okrzeszyn	Stodoła+bud. Mieszkalno gosp. Nadleśnictwo		12	Budynek gospodarczy
685.	Okrzeszyn	Dawna plebania, później szkoła		14	pustostan
686.	Okrzeszyn	Dwór, dawna plebania		16	
687.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny
688.	Okrzeszyn	stodoła		22	Budynek gospodarczy
689.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		29	dom mieszkalny
690.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny
691.	Okrzeszyn	Poczta		40	Publiczny
692.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		42	dom mieszkalny
693.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		48	dom mieszkalny
694.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		49	dom mieszkalny
695.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		51	dom mieszkalny
696.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		53	dom mieszkalny
697.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		55	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
698.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		59	dom mieszkalny
699.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		61	dom mieszkalny
700.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		67	dom mieszkalny
701.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		77	dom mieszkalny
702.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		80	dom mieszkalny
703.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		83	dom mieszkalny
704.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		84	dom mieszkalny
705.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		85	dom mieszkalny
706.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		86	dom mieszkalny
707.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		96	dom mieszkalny
708.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		97	dom mieszkalny
709.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		99	dom mieszkalny
710.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		100	dom mieszkalny
711.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		119	dom mieszkalny
712.	Okrzeszyn	dom mieszkalny		120	dom mieszkalny
713.	Opawa	Kościół filialny pw. Św. Jadwigi wraz z murem cmentarnym			Kościół
714.	Opawa	Cmentarz przykościelny			Cmentarz
715.	Opawa	Mur cmentarny			Mur/ogrodzenie
716.	Opawa	Kostnica na cmentarzu			Publiczny
717.	Opawa	Kaplica I na cmentarzu			Kaplica
718.	Opawa	Kaplica II na cmentarzu			Kaplica
719.	Opawa	Kaplica III na cmentarzu			Kaplica
720.	Opawa	Szkoła Podstawowa			Publiczny
721.	Opawa	Most na Opawie			Most
722.	Opawa	Most II na Opawie			Most
723.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		3	dom mieszkalny
724.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		11	dom mieszkalny
725.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	dom mieszkalny
726.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	dom mieszkalny
727.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		15	dom mieszkalny
728.	Opawa	dom		25	dom mieszkalny
729.	Opawa	dom		27	dom mieszkalny
730.	Opawa	dom		28	dom mieszkalny
731.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		29	dom

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

					mieszkalny
732.	Opawa	Dwór sołtysi, ob. budynek gospodarczy		32	Dwór
733.	Opawa	dom mieszkalny		32	dom mieszkalny
734.	Opawa	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny
735.	Opawa	dom mieszkalny		35	dom mieszkalny
736.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		48	dom mieszkalny
737.	Opawa	dom mieszkalny		53	dom mieszkalny
738.	Opawa	Dom mieszkalno-gospodarczy		55	dom mieszkalny
739.	Opawa	dom mieszkalny		56	dom mieszkalny
740.	Opawa	dom mieszkalny		60	dom mieszkalny
741.	Opawa	Budynek gospodarczy		81	dom mieszkalny
742.	Opawa	dom mieszkalny		84	dom mieszkalny
743.	Opawa	dom mieszkalny		86	dom mieszkalny
744.	Opawa	dom mieszkalny		87	dom mieszkalny
745.	Opawa	Trafostacja			Trafostacja
746.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		1	dom mieszkalny
747.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		3	dom mieszkalny
748.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		7	dom mieszkalny
749.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	dom mieszkalny
750.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		14	dom mieszkalny
751.	Paczyn	dom mieszkalny		15	dom mieszkalny
752.	Paczyn	transformator			transformator
753.	Paczyn	Dom mieszkalno-gospodarczy		20	dom mieszkalny
754.	Paczyn	dom mieszkalny		21	dom mieszkalny
755.	Paczyn	dom mieszkalny		24	dom mieszkalny
756.	Paczyn	dom mieszkalny		27	dom mieszkalny
757.	Paczyn	dom mieszkalny		33	dom mieszkalny
758.	Paprotki	dom mieszkalny		1	dom mieszkalny
759.	Paprotki	dom mieszkalny		5	dom mieszkalny
760.	Paprotki	dom mieszkalny		7	dom mieszkalny
761.	Paprotki	dom mieszkalny		9	dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

762.	Paprotki	dom mieszkalny		13	dom mieszkalny
763.	Stara Białka	Kościół filialny pw. św. Mateusza Apostoła			Kościół
764.	Stara Białka	Cmentarz przykościelny			Cmentarz
765.	Stara Białka	Mur cmentarny			Mur/ogrodzenie
766.	Stara Białka	Brama I			Brama
767.	Stara Białka	Brama II			Brama
768.	Stara Białka	Transformator			Transformator
769.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		1	dom mieszkalny
770.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		10	dom mieszkalny
771.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		22	dom mieszkalny
772.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		24	dom mieszkalny
773.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		26	dom mieszkalny
774.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		27	dom mieszkalny
775.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		29	dom mieszkalny
776.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		31	dom mieszkalny
777.	Stara Białka	Budynek gospodarczy ze stodołą		31	gospodarczy
778.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		32	dom mieszkalny
779.	Stara Białka	Dom mieszkalno-gospodarczy		33	dom mieszkalny
780.	Stara Białka	dom mieszkalny		35	dom mieszkalny
781.	Stara Białka	dom mieszkalny		40	dom mieszkalny
782.	Stara Białka	dom mieszkalny		46	dom mieszkalny
783.	Stara Białka	dom mieszkalny		48	dom mieszkalny
784.	Szczepanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		2	dom mieszkalny
785.	Szczepanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	dom mieszkalny
786.	Szczepanów	dom mieszkalny		23	dom mieszkalny
787.	Szczepanów	dom mieszkalny		24	dom mieszkalny
788.	Szczepanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		33	dom mieszkalny
789.	Szczepanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		34	dom mieszkalny
790.	Szczepanów	Transformator			Transformator
791.	Uniemyśl	Kościół paraf. Pw. św. Mateusza			Kościół
792.	Uniemyśl	Budynek bramny z murem przy kościele			Inny
793.	Uniemyśl	Cmentarz przykościelny			Cmentarz

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

794.	Uniemyśl	Most -wiadukt			Most
795.	Uniemyśl	Hala produkcyjna I		56	Przemysłowy
796.	Uniemyśl	Hala produkcyjna II		56	Przemysłowy
797.	Uniemyśl	Transformator			Transformator
798.	Uniemyśl	dom mieszkalny		1	dom mieszkalny
799.	Uniemyśl	dom mieszkalny		4	dom mieszkalny
800.	Uniemyśl	dom mieszkalny		5	dom mieszkalny
801.	Uniemyśl	dom mieszkalny		6	dom mieszkalny
802.	Uniemyśl	dom mieszkalny		8	dom mieszkalny
803.	Uniemyśl	dom mieszkalny		22	dom mieszkalny
804.	Uniemyśl	dom mieszkalny		27	dom mieszkalny
805.	Uniemyśl	dom mieszkalny		34	dom mieszkalny
806.	Uniemyśl	dom mieszkalny		49	dom mieszkalny
807.	Uniemyśl	dom mieszkalny		50	dom mieszkalny
808.	Uniemyśl	Budynek gospodarczy		50	Gospodarczy
809.	Uniemyśl	dom mieszkalny		51	dom mieszkalny
810.	Uniemyśl	willa		59	dom mieszkalny
811.	Uniemyśl	Dawna karczma		60	dom mieszkalny
812.	Uniemyśl	dom mieszkalny		68	dom mieszkalny
813.	Uniemyśl	dom mieszkalny		77	dom mieszkalny
814.	Uniemyśl	dom mieszkalny		79	dom mieszkalny
815.	Uniemyśl	Dom mieszkalno-gospodarczy		83	dom mieszkalny

Stan obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lubawka jest zróżnicowany. Część obiektów mieszkalnych posiada wymienioną stolarkę drzwiową, okienną, pokrycie dachowe czy wykonaną nową elewację.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Kamiennej Górze. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W przypadku prac niewymagających pozwolenia na budowę, właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**5.2.5. Zabytki ruchome**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością

i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.). Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego

w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Najstarsze ślady obecności człowieka w tym regionie pochodzą już z epoki kamiennej – mezolitu. Pierwszymi gromadami ludzkimi w rejonie dzisiejszej Kamiennej Góry były grupy koczowniców przemierzające tereny wzdłuż rzek i zajmujące się zbieractwem oraz łowiectwem. Ziemia Kamiennogórska nie była terenem sprzyjającym osadnictwu – na południu znajdowały się góry, a na północy rozległe lasy. Zapewne dlatego z tych najdawniejszych czasów nie zachowało się zbyt wiele śladów.

Dużo bogatszym w stanowiska archeologiczne jest okres wczesnośredniowieczny – od VI do połowy XIII wieku. Plemię Bobrzan – o którym wspomina tzw. dokument praski z 1086 r. m.in. wymieniający plemiona żyjące na Śląsku w X w. – to był lud słowiański, prawdopodobnie zamieszkujący region kamiennogórski. Z tego właśnie okresu pochodzą ślady grodzisk w Kamiennej Górze, Błazkowej, Chełmsku Śląskim, Czarnym Borze, Grzędach, Krzeszówku, Lubawce, Pastewniku oraz w Witkowie. Świadczy to o znacznym wzroście zaludnienia, jaki nastąpił na tych terenach w okresie wczesnośredniowiecznym

Na terenie gminy znajduje się 15 stanowisk archeologicznych. W ostatnich latach nie prowadzono badań archeologicznych na żadnym ze stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu kamiennogórskiego. Większość aktualnych badań archeologicznych to badania

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

ratownicze, generalnie o niewielkim zakresie przestrzennym, uzależnionym od warunków inwestycyjnych.

Tabela 3. Wykaz zabytków archeologicznych z terenu gminy Lubawka.

Lp.	Miejscowość	Wykaz obszarów zabytkowych	Wykaz zabytków archeologicznych	
			Stanowiska archeologiczne	Obszary ochrony archeologicznej
1	Błazejów	Historyczny układ ruralistyczny wsi	1-8 (AZP 89-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
2	Błazkowa	Historyczny układ ruralistyczny wsi	1-2 (AZP 87-18, 87-19)	strefa ochrony archeologicznej średniowiecznego rejonu pozyskiwania kruszców; strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
3	Chełmsko Śląskie	Historyczny układ urbanistyczny	1-22 (AZP 89-19)	strefa ochrony archeologicznej Góra Zamkowa; strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
4	Jarkowice	Historyczny układ ruralistyczny wsi	1-5 (AZP 87-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
5	Jarkowice	Historyczny układ urbanistyczny miejscowości	1-6 (AZP 88-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
6	Lubawka	Historyczny układ ruralistyczny wsi	1-6 (AZP 88-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
7	Miszkowice	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 87-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
8	Niedamirów	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 88-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
9	Okrzeszyn	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 89-20	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
10	Opawa	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 88-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
11	Paczyn	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 88-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

12	Paprotki	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 88-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
13	Stara Białka	Historyczny układ ruralistyczny wsi	1-7 (AZP 87-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
14	Szczepanów	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 88-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
15	Uniemyśl	Historyczny układ ruralistyczny wsi	AZP 89-20	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej

Ogółem na terenie gminy znajduje się 39 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Stanowisko o numerze AZP 89-19/1 zostało wpisane do rejestru zabytków nieruchomych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Len i wyroby ze lnu

Len i jego wyroby to produkt lokalny Ziemi Kamiennogórskiej. Chełmsko Śląskie jest miejscowością związaną tradycją z tkactwem i wyrobem tkanin lnianych.

W jednym z Dwunastu Apostołów, w domku o numerze 13 działa galeria rękodziela i odzieży tkackiej i oferuje wystawę artystyczną wyrobów z materiałów ekologicznych tzw. Ekomuzeum oraz wystawę produktów lokalnych Ziemi Kamiennogórskiej. Tutaj również można nabyć wyroby z certyfikowanego polskiego lnu, a także inne wyroby rękodzielnicze związane z lnem jak odpromienniki z siemienia lnianego i inne. Pod nr 15, mieści się Izba Tkactwa Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Chełmska Śląskiego "Tkacze Śląscy", w której zobaczymy zabytkowe kołowrotki, krosna, żelazka z duszą i inne urządzenia i przedmioty związane z tkactwem. Odbywają się tam warsztaty tkackie dla grup turystycznych.

Szkło okrzezyńskie

W niewielkiej wsi Okrzeszyn zaczyna się odtwarzanie tradycji związanej z produkowanym kiedyś w tej okolicy szkłem. Legenda wiąże powstanie Okrzeszyna ze szklarzem Albertem, który w połowie XIII. wieku założył wieś i uruchomił hutę szkła. W spisach dawnych mieszkańców pojawia się nazwisko Gläser, a płynącą przez wieś rzekę nazwano Glaserwasser, po polsku Szkło. Hutnictwo szkła nie przetrwało tu do dzisiejszych czasów.

Jednak dzięki projektom, których realizacji podjęło się Stowarzyszenie Doliny Zadny tradycja szkła w okolicach Okrzeszyna odradza się jednak w nieco innej, bardziej artystycznej formie.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Dzięki współpracy z artystami powstała pracownia i galeria Skrawek, mieszcząca się w Domku Tkaczy nr 19 w Chełmsku Śląskim. Prowadzone są w niej warsztaty o tematyce związanej z tworzeniem ze szkła.

Zespoły lokalne

Na terenie gminy działalność prowadzą zespoły lokalne z Chełmska Śląskiego oraz Lubawki, które koncertują podczas licznych przeglądów folklorystycznych oraz muzyki ludowej i biesiadnej zarówno w powiecie kamiennogórskim jak i w dalej w Polsce.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Lubawka, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) bogata i niezwykle interesująca historia gminy Lubawka;
- 2) bogaty zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 3) dobrze zachowane układy urbanistyczne Lubawki i miejscowości Chełmsko Śląskie;
- 4) zachowane domy podcieniowe w Lubawce i w miejscowości Chełmsko Śląskie;
- 5) gminna ewidencja zabytków obejmująca zabytki nieruchome gminy oraz stanowiska archeologiczne;
- 6) obiekty zabytkowe wysokiej klasy: Ratusz, kościoły, dom tkaczy tzw. „Siedmiu Braci”, zespół domów tkaczy, tzw. „Dwunastu Apostołów”;
- 7) liczne miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 8) rozpoznany i udokumentowany zasób cmentarzy gminnych;
- 9) działania związane z renowacją zabytków prowadzone w ostatnich latach (m.in. dotyczące kamienic, kościoła parafialnego pw. Św. Rodziny w Chełmsku Śląskim);
- 10) prowadzona odbudowa kościoła filialnego św. Mateusza w Uniemyślu;
- 11) obszary chronione oraz walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 12) odbywające się imprezy kulturalne;
- 13) tradycja związana z produkcją wyrobów lnianych;
- 14) współpraca gminy w ramach Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania Kwiat Lnu;
- 15) udział w projekcie REVIVAL! - Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii;
- 16) obecność szlaków turystycznych;
- 17) rozwijająca się agroturystyka;
- 18) korzystne położenie geograficzne, sąsiedztwo z Czachami;
- 19) systematycznie opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- 20) opracowane i aktualizowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

21) wyznaczona strefa ochrony konserwatorskiej;

Słabe strony:

- 1) zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 2) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 3) niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów;
- 4) brak odpowiedniego wyeksponowania obiektów zabytkowych;
- 5) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych;
- 6) część zabytkowych zespołów przekształcona, z elementami nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami;
- 7) zły stan techniczny dawnych zespołów pałacowych;
- 8) zaniedbane cmentarze i założenia parkowe;
- 9) brak odpowiedniego zabezpieczenia i wykorzystania ruin dawnych obiektów zabytkowych (kościół poewangelickiego w Miskowicach);
- 10) degradacja kaplic Kalwarii Lubawskiej na Świętej Górze;
- 11) niszczący budynek dworca w Lubawce;
- 12) zły stan części zabytków ruchomych ujętych w rejestrze zabytków;
- 13) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 14) niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 15) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 16) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 17) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 18) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach;
- 19) brak szkoleń lub spotkań z przedstawicielami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) opracowanie interaktywnej mapy eksponującej zabytki gminy;
- 3) podjęcie starań na rzecz odzyskania świetności zdegradowanych obiektów zabytkowych wysokiej klasy;
- 4) zwiększenie środków budżetowych gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 5) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 6) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 7) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 8) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;
- 9) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;
- 10) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 11) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 12) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 13) utworzenie katalogu ciekawych z punktu widzenia dawnej historii obszaru gminy formacji geologicznych jako podstawy wytyczenia ścieżek przyrodniczo – geologicznych (spękane skałki jako przykład dobrych praktyk w tym zakresie);
- 14) wytyczenie kilku tematycznych ścieżek, np. śladami Józefa Antoniego Jentsch'a, ścieżkę gospodarską, ścieżkę sakralną czy Iniarską, których przejście umożliwiłoby wymianę zdobytych w ten sposób punktów na gadzety związane z regionem,
- 15) opracowanie wspólnego znaku graficznego i zestawu pieczęci nawiązujących do przewodnika po regionie np. „Kraina Zamknięta w Szczególe”, których zdobywanie zachęciłoby do dłuższego pobytu na terenie gminy;
- 16) organizacja festiwalu wokół zabytków Gór Kruczych /kulinaria, muzyka, taniec/;
- 17) utworzenie parków kulturowych w obszarach o szczególnie interesującym połączeniu substancji zabytkowej z walorami przyrodniczymi;
- 18) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;
- 19) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 20) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych;
- 21) zwiększenie dostępności komunikacyjnej gminy;
- 22) komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Dolnośląskiego

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 3) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 4) zanik tradycji i tożsamości regionalnych;
- 5) migracje ludności;
- 6) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 7) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**7. Założenia programowe****7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025**

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2022-2025.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025 będzie realizowany zgodnie z poniższymi priorytetami:

- 1) PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH**
- 2) PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM**

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Tabela 4. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025.

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH	Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Przygotowanie uchwały Rady Miejskiej w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi	Corocznie	Gmina Lubawka
		Przeznaczanie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe	Corocznie	Gmina Lubawka
		Identyfikacja najpilniejszych potrzeb przy obiektach w najgorszym stanie technicznym	Do 31 grudnia 2022 r.	Gmina Lubawka
		Stała współpraca z WUOZ we Wrocławiu i delegaturze w Jeleniej Górze	Sukcesywnie	Gmina Lubawka, WUOZ we Wrocławiu
		Oznakowanie wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków znakiem informacyjnym przekazany przez samorząd powiatu (znak Konwencji Haskiej)	Do 31 maja 2022 r..	Gmina Lubawka, Starostwo Powiatowe w Kamiennej Górze

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
	Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych z budżetu Gminy	Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Zapobieganie pogarszaniu stanu zachowania zabytkowej zabudowy miejscowości - podejmowanie przez samorząd inicjatyw zachęcających właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzania prac konserwatorsko - remontowych	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Sprawne interweniowanie przez właściwe służby gminne w celu przeciwdziałania niszczeniu stanowisk archeologicznych	W miarę potrzeb	Gmina Lubawka
		Bieżąca konserwacja miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Wsparcie działań na rzecz poprawy stanu estetyki otoczenia kościołów z terenu Gminy	Do 31 grudnia 2022 r.	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Zabezpieczenie zespołów dworskich/pałacowych z terenu gminy degradacją	Do 31 grudnia 2022 r.	Gmina Lubawka, inne podmioty
		Zabiegi pielęgnacyjne na terenie założeń parkowych i cmentarzy	Do 31 grudnia 2024 r.	Gmina Lubawka, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.3 Ochrona układów urbanistycznych gminy	Uwzględnianie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie gminy zasad ochrony historycznych układów planistycznych, zasad ochrony krajobrazu kulturowego a przede wszystkim ochrony konserwatorskiej elementów charakterystycznych dla zespołów zabudowy dawnych wsi i związanych z nimi elementów krajobrazu naturalnego	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Wspieranie przez samorząd gminy działań na rzecz rewaloryzacji zespołu zabytkowych miejscowości Lubawka i Chełm Śląski	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Nawiązywanie w nowych realizacjach do lokalnych tradycji kształtowania zabudowy - poszanowanie i kultywowanie we współczesnych realizacjach lokalnych tradycji	Sukcesywnie	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		budowlanych na obszarach dawnych wsi. Dążenie do przywrócenia dla historycznych dróg, jak również ciągów pieszych szlachetnych nawierzchni podkreślających zabytkowy charakter tych ulic (wykonanych np. z kostki lub płyt kamiennych).		
	Cel szczegółowy 1.4 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy	Aktualizacja danych Gminnej Ewidencji Zabytków	W miarę potrzeb	Gmina Lubawka
		Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	2025 r.	Gmina Lubawka
		Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	Koniec roku 2022 r.	Gmina Lubawka
		Działania władz samorządowych związane z wpisaniem do rejestru zabytków ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy	W miarę potrzeb	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
	Cel szczegółowy 1.5 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie	Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Gminy	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Uwzględnienie w działaniach inwestycyjnych realizowanych przez gminy prawidłowego zagospodarowania otoczenia zabytkowych obiektów	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Doinwestowanie turystyki pieszej i rowerowej w gminie	Koniec roku 2022 r.	Gmina Lubawka
		Stworzenie ścieżek rowerowych i spacerowych obejmujących najciekawsze przykłady dziedzictwa kulturowego gminy	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
	Cel szczegółowy 1.6 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Lubawka
		Analiza możliwości realizacji wydarzeń kulturalnych promujących dziedzictwo kulturowe gminy w momencie szczytowym sezonu turystycznego	Do końca 2022 r	Gmina Lubawka
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Aktualizacja informacji o zasobie zabytkowym gminy na stronie internetowej www.lubawka.eu lub innej, dedykowanej	Do końca 2022 r.	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym	Do końca 2022 r.	Gmina Lubawka
		Wykonanie interaktywnej mapy zabytków nieruchomości dla Gminy Lubawka	Do końca 2022 r.	Gmina Lubawka
		Umieszczanie tablic informacyjnych w pobliżu zabytków (także w języku angielskim oraz kodami QR)	Do końca 2024 r.	Gmina Lubawka
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
	Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego	Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury	Sukcesywnie	Gmina Lubawka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Lubawka
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Lubawka

Źródło: Opracowanie własne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

7. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

8. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- 1) z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.) lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;
- 2) z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego o w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.);
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.);
- 4) z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- 5) z dotacji unijnych;
- 6) od fundacji;
- 7) od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lubawka na lata 2022-2025*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025**Literatura**

1. Informacje pozyskane od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.
2. https://polska-org.pl/539702.Lubawka.Dom_opatow_dawny.html
3. Krajobraz kulturalny gminy Lubawka. Autor: Radosław Gliński, Agnieszka Patała. Data: Wrocław 2017.
4. <http://turystyka.lubawka.eu/artykul/%25-brak-kategorii/286-szlaki-piesze>
5. <http://turystyka.lubawka.eu/artykul/2-turystyka/249-rowerem-przez-gmine-lubawka>
6. <http://turystyka.lubawka.eu/artykul/2-turystyka/288-szlaki-konne>
7. <http://turystyka.lubawka.eu/artykul/2-turystyka/250-zima-w-gminie>
8. Lokalny Program Rewitalizacji dla Miasta Lubawka. Załącznik do Uchwały Nr VII/334/10. Rady Miejskiej w Lubawce z dnia 26 sierpnia 2010 roku
9. <http://um.lubawka.eu/article/solectwa>

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE LUBAWKA [1].....	49
TABELA 2. WYKAZ OBIEKTÓW UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NA TERENIE GMINY LUBAWKA [5].....	54
TABELA 3. WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY LUBAWKA.	82
TABELA 4. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025.	88

Spis rysunków

RYSUNEK 1. GRANICE ADMINISTRACYJNE GMINY LUBAWKA [2].....	22
RYSUNEK 2. POŁOŻENIE GMINY LUBAWKA NA TLE POWIATU KAMIENNOGÓRSKIEGO.	23
RYSUNEK 3. WIDOK KOŚCIOŁA ŚW. RODZINY W CHEŁMSKU ŚLĄSKIM OD STRONY PREZBITERIUM.	39
RYSUNEK 4. WIDOK NA KOŚCIÓŁ WNIEBOWZIĘCIA NMP.	39

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA PLAC WOLNOŚCI 6–8, LUBAWKA - WIDOK OD WSCHODU [3].	35

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LUBAWKA NA LATA 2022-2025

FOTOGRAFIA 2. CHEŁMSKO ŚLĄSKIE, RYNEK, PIERZEJA PÓŁNOCNO-WSCHODNIA, WIDOK OD POŁUDNIOWEGO WSCHODU [3].....	35
FOTOGRAFIA 3. LUBAWKA, WIDOK PERSPEKTYWICZNY MIASTA WEDŁUG F.B. WERNERA, ARCHIWUM HERDER INSTITUT, SYGN. BAG_1903 [3].	37
FOTOGRAFIA 4. CHEŁMSKO ŚLĄSKIE, WIDOK PERSPEKTYWICZNY MIASTA WEDŁUG F.B. WERNERA, ARCHIWUM GEHEIMES STAATSARCHIV PREUßISCHER KULTURBESITZ W BERLINIE, „TOPOGRAPHIA SILESIAE”, KARTY: 366V–367R, INW.: XVII. HA, REP. 135, NR 526/2 [3].....	38
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA KOŚCIÓŁ POMOCNICZY ŚW. ANNY W LUBAWCE.	40
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚW. KRZYSZTOFA W LUBAWCE.	41
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PARAFIALNY WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH W MISZKOWICACH.....	41
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. NARODZENIA NMP W OKRZESZYNIE.....	42
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚW. JADWIGI W OPAWIE.	42
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MATEUSZA W STAREJ BIAŁCE.	43
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA KOŚCIÓŁ FILIALNY ŚW. MATEUSZA W UNIEMYŚLU.	44
FOTOGRAFIA 12. MISZKOWICE, DAWNY PAŁAC (NR 85) ORAZ BUDYNEK GOSPODARCZY, WIDOK OD POŁUDNIOWEGO WSCHODU.....	45
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA DAWNY PAŁAC OPATÓW KRZESZOWSKICH [2].....	45
FOTOGRAFIA 14. WIDOK NA ZESPÓŁ DOMÓW TKACZY, TZW. „DWUNASTU APOSTOŁÓW”.	46
FOTOGRAFIA 15. WIDOK NA RATUSZ W LUBAWCE.	46
FOTOGRAFIA 16. WIDOK NA BUDYNEK DWORCA W LUBAWCE.....	48
FOTOGRAFIA 17. PRZYKŁAD KAPLICZKI KUBATUROWEJ W BŁĄŻKOWEJ.....	48